

ASTROLABIUM

PRAKTYCZNY E-PRZEWODNIK METODYCZNY
DLA NAUCZYCIELI I NAUCZYCIELEK Z REGIONU MAŁOPOLSKI
DOTYCZĄCY EDUKACJI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU
(EDUKACJI GLOBALNEJ)

Kraków 2015

Projekt realizowany przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej
Umowa nr DCI-NSA-ED/2012/287-834

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Departament Edukacji i Kształcenia Ustawicznego

Kraków 2015

Autorki:

Ewa Pająk-Ważna

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: ewawazna@up.krakow.pl

Agnieszka Sadowska-Konczal

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: a.sadowska.konczal@gmail.com

Jolanta Maćkowicz

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: jolantam@up.krakow.pl

Opracowanie graficzne oraz skład: Edyta Woźniak

ISBN: 978-83-65325-13-6

Publikacja została przygotowana w ramach projektu REDDSO („Regiony na rzecz edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej”) realizowanego przez Województwo Małopolskie, współfinansowanego przez Komisję Europejską – Dyрекcję Generalną ds. Rozwoju i Współpracy EuropeAid

SPIIS TREŚCI

EWA PAJĄK-WAŻNA, <i>Wskazówki podstawowe dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju i edukacji globalnej w Polsce</i> _____	5
AGNIESZKA SADOWSKA-KONCZAL, <i>Wskazówki praktyczne czyli o edukacji globalnej realizowanej w Małopolsce (dobre praktyki)</i> _____	11
JOLANTA MAĆKOWICZ, <i>Wskazówki metodyczne czyli jak realizować treści z edukacji dla zrównoważonego rozwoju (edukacji globalnej)</i> _____	17
EWA PAJĄK-WAŻNA, AGNIESZKA SADOWSKA-KONCZAL, <i>Wskazówki inspirujące czyli przegląd scenariuszy zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju (edukacji globalnej) dla czterech etapów edukacyjnych</i> _____	22
BIBLIOGRAFIA _____	44
ANEKS _____	46

WSTĘP

Szanowni Państwo,

Koleżanki i Koledzy,

Astrolabium¹ będące nazwą niniejszego e-przewodnika metodycznego wskazuje na cele, jakie w naszym założeniu powinien spełniać. Oddając do rąk nauczycieli i nauczycielek niniejszy e-przewodnik chcielibyśmy przekazać podstawowe wskazówki wyznaczające sposoby realizacji edukacji globalnej w regionie.

Założeniem projektu REDDSO, w ramach którego powstał niniejszy e-przewodnik, jest szeroko rozumiana współpraca w zakresie wykorzystania zasobów, wymiany informacji oraz prowadzenia innowacyjnych projektów pedagogicznych w dziedzinie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju i solidarności międzynarodowej (edukacji globalnej). Podejmowane w trakcie realizacji projektu REDDSO w Małopolsce działania mają na celu upowszechnianie edukacji globalnej, wsparcie współpracy podmiotów działających w sferze pożytku publicznego ze szkołami, pogłębienie wiedzy oraz wzrost aktywności uczniów i nauczycieli z małopolskich szkół poprzez m.in. wskazanie możliwości wdrażania edukacji globalnej w nauczaniu przedmiotowym w sposób systematyczny.

Wyrażamy nadzieję, że niniejszy e-przewodnik przyczyni się do zrealizowania powyższych celów i spotka się z życzliwym zainteresowaniem odbiorców,

Autorki

¹ Astrolabium jest instrumentem odwzorowującym sferę niebieską na powierzchni płaskiej. Jest to swego rodzaju astronomiczny kalkulator, wykorzystywany na przykład do określania godziny wschodu czy zachodu Słońca, albo innej gwiazdy, do konwertowania współrzędnych gwiazd z jednego systemu na inny (poziomego, równikowego, ekliptycznego), albo do określania azymutu, wysokości, rektascencji i odchylenia gwiazd, za: <http://www.shadowspro.com/help/po/whatisanastrolabe.html> (dostęp: 29.10.2015)

EWA PAJĄK-WAŻNA, *Wskazówki podstawowe dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju i edukacji globalnej w Polsce*

„Punktem wyjścia musi być uznanie złożoności fenomenu świata oraz jego wewnętrznych sprzeczności. Tak, są zjawiska, które mnie bolą. Na różnych poziomach: od głodu po, na przykład kryzys książki. I co? I nic. (...) Z tego, że będę coś negatywnie określał, niewiele wynika. Jedynym twórczym podejściem jest badanie i próba wyjaśniania tych zjawisk” (R. Kapuściński)²

Edukacja globalna – czyli jaka?

Termin „edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju” używany jest w Polsce głównie przez Ministerstwo Środowiska oraz organizacje pozarządowe zajmujące się edukacją, najczęściej ekologiczną, natomiast termin „edukacja globalna” odwołuje się do ustaleń wypracowanych w procesie debaty międzysektorowej w 2010 roku³.

Definicja tak rozumianej edukacji globalnej brzmi następująco:

„Edukacja globalna - to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności globalnych. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom

² Kapuściński: *Nie ogarniam świata. Z Ryszardem Kapuścińskim, spotykają się Witold Beres i Krzysztof Burnetko*, Wydawnictwo Świat Książki, 2007, s. 157

³ Definicja edukacji globalnej została stworzona przez strony procesu międzysektorowego, mimo że pojęcie to było wcześniej używane w Polsce i na świecie. Zdecydowano się jednak na opracowanie nowej definicji, akceptowalnej dla różnych środowisk. Uczestnicy procesu międzysektorowego uznali ponadto, że terminy edukacja globalna, edukacja rozwojowa i edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju mają podobny zakres pojęciowy a ich celowe rozróżnianie w warunkach polskich nie wnosi wartości dodanej. Dla jasności i przejrzystości grupa „Zagranica” zaproponowała więc wszystkim instytucjom i organizacjom przyjęcie oraz stosowanie terminu edukacja globalna. W rzeczywistości, kilka lat po zakończeniu procesu międzysektorowego, definicja EG nadal nie jest poprawnie stosowana we wszystkich środowiskach czy przez wszystkie osoby mające styczność z tym terminem na polu zawodowym (np. w edukacji formalnej).

dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych⁴.

Do aktualnych wyzwań globalnych zaliczyć można m.in.:

- zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie,
- poprawę jakości życia w krajach globalnego Południa,
- ochronę praw człowieka,
- zapewnienie zrównoważonego rozwoju,
- budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych pomiędzy krajami globalnej Północy i globalnego Południa.

Szczególnie istotne w edukacji globalnej jest:

- tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk,
- przedstawianie perspektywy Globalnego Południa,
- rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu,
- kształtowanie krytycznego myślenia i zmiana postaw,
- przełamywanie istniejących stereotypów i uprzedzeń,
- ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę.

⁴ *Raport z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej*, Warszawa 2011, http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Dokumenty/Ministerialne/raport_z_procesu_miedzysektorowego_eg.pdf.

Raport jest podsumowaniem dyskusji w ramach serii spotkań zainicjowanych podczas konferencji *Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej* (grudzień 2009) i stanowi uzupełnienie porozumienia o współpracy zawartego w maju 2011 pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Edukacji Narodowej a Grupą „Zagranica”

U podstaw edukacji globalnej leżą następujące wartości:

- godność osoby ludzkiej,
- sprawiedliwość,
- solidarność
- równość,
- pokój,
- wolność.

Edukacja globalna pomaga w kształtowaniu następujących umiejętności:

- dostrzegania i rozumienia globalnych współzależności,
- krytycznego myślenia,
- praktycznego wykorzystywania wiedzy,
- podejmowania świadomych decyzji,
- współpracy w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu postaw:

- odpowiedzialności,
- szacunku,
- uczciwości,
- empatii,
- otwartości,
- osobistego zaangażowania,
- gotowości do ustawicznego uczenia się.

Edukacja globalna w nowej podstawie programowej

Ministerstwo Edukacji Narodowej w pierwszej połowie 2008 roku zapoczątkowało reformę programową kształcenia ogólnego w polskich szkołach. Zmiany są wprowadzane w życie od roku szkolnego 2009/2010.

Przedstawicielki i przedstawiciele grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej (nazywanej później globalną) działającej przy Grupie „Zagranica” włączyli się w proces wypracowywania, a następnie konsultacji społecznych nowej podstawy programowej. Opinie osób zaangażowanych we wprowadzanie do szkół tego rodzaju edukacji zostały przychylnie przyjęte. Efektem było uwzględnienie w projekcie nowego rozporządzenia zmieniającego podstawę szeregu treści pozwalających nauczycielkom i nauczycielom na realizowanie na swoich zajęciach edukacji globalnej⁵.

Wraz z wprowadzeniem do praktyki szkolnej nowej podstawy programowej edukacja globalna stała się częścią takich przedmiotów jak geografia, wiedza o społeczeństwie czy historia. W aneksie (por. Aneks 1) przedstawiamy wykaz treści dotyczących nowej podstawy programowej, które częściowo lub w całości pokrywają się z problematyką edukacji globalnej. Lista ta jest podzielona według przedmiotów i etapów edukacyjnych.

Zasady dobrej jakości edukacji globalnej

Realizację edukacji globalnej w sektorze formalnym czy nieformalnym ułatwiają wskazówki mające na celu podnoszenie jej jakości. Oprócz spełniania poniższych warunków, dobra edukacja globalna powinna być spójna z definicją wypracowaną w procesie międzysektorowym, przytoczoną w niniejszym rozdziale. Wskazówki zostały wypracowane przez organizacje pozarządowe działające w obszarze edukacji i odnoszą się do jakości edukacji globalnej na różnych poziomach jej realizacji⁶.

⁵ Por. www.ceo.org.pl/sites/default/files/.../eg_w_podstawie_programowej.pdf

⁶ Por. <http://eg.edudemo.org.pl/czym-jest-eg/jakosc-eg>

1. Edukacja globalna powinna spełniać kryteria dobrej edukacji.

Oceniając jakość edukacji globalnej powinniśmy szczególnie wziąć pod uwagę kryteria dobrej edukacji takie jak:

- kształtowanie postaw i umiejętności,
- spójność i celowość działań,
- długoterminowość,
- stosowność przekazywanych treści, typów działań do potrzeb grupy docelowej,
- wpływ określonych działań na grupę docelową,
- trwałość rezultatów i skuteczność działań edukacyjnych.

2. Edukacja globalna prowadzi do zrozumienia procesów oraz współzależności globaln

Celem dobrej edukacji globalnej jest ukazywanie złożoności oraz wielotorowości procesów globalnych. Działania edukacyjne powinny dążyć do wyjaśnienia przyczyn i konsekwencji procesów oraz zachęcić odbiorców do analizowania, krytycznego myślenia oraz budowania świadomej postawy wobec przedstawionych zagadnień globalnych.

3. Edukacja globalna uznaje godność ludzką, równość, szacunek, uczciwość, sprawiedliwość i solidarność jako podstawowe wartości wszystkich przekazów i materiałów edukacyjnych.

Przybliżając tematykę współzależności globalnych w szczególny sposób powinniśmy dbać o godność ludzką, w tym osób portretowanych, opisywanych czy cytowanych w materiałach podejmujących problematykę edukacji globalnej.

Należy upewnić się, czy godność tych osób nie została naruszona, również przez kontekst sytuacyjny w jakim te osoby są przedstawione. Informując jakie są różnice pomiędzy ludźmi pochodzącymi z innych części świata warto również podkreślać podobieństwa. We wszystkich materiałach i działaniach o charakterze edukacyjnym powinno się dbać o zagwarantowanie praw ludziom i ich społecznościom, przedstawiać ich jako równoprawnych partnerów naszych działań.

4. Edukacja globalna unika obrazów i wiadomości szerzących stereotypy, wzbudzających sensację oraz prowadzących do dyskryminacji.

W działaniach edukacyjnych należy dbać o niepogłębianie istniejących stereotypów, należy unikać generalizacji i nie dopuszczać do dyskryminowania. Sensacyjne czy drastyczne obrazy nie powinny być wykorzystywane, ponieważ są niezgodne z wartościami edukacji globalnej, nie spełniają jej celów oraz nie prowadzą do długotrwałego zaangażowania odbiorców.

5. Edukacja globalna upodmiotawia odbiorców swoich działań.

Partnerstwo w procesie edukacyjnym stanowi jeden z filarów edukacji globalnej. Poczucie współtworzenia działań edukacyjnych oraz aktywność odbiorców na każdym etapie działania daje nie tylko możliwość zwiększenia waloru edukacyjnego działań, ale również trwałości ich rezultatów. Efektem tak prowadzonych działań edukacji globalnej będzie zmiana postaw odbiorców na przykład budowanie świadomej postawy wobec procesów i współzależności globalnych.

W świetle powyższego **ważnym aspektem EG jest również:**

- realizowanie treści edukacji globalnej zawartej w nowej podstawie programowej
- dochowanie staranności i rzetelności w doborze materiałów edukacyjnych oraz informacyjnych, tj. z uwzględnieniem zasad Kodeksu ws. obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa (por. Aneks do niniejszego e-przewodnika).

AGNIESZKA SADOWSKA-KONCZAL,

Wskazówki praktyczne czyli o edukacji globalnej realizowanej w Małopolsce (dobre praktyki)

Niezwykle istotnym wsparciem dla formalnego systemu kształcenia w zakresie edukacji globalnej jest działalność organizacji pozarządowych oraz instytucji kultury. Zasobami, którymi dysponują podmioty trzeciego sektora są przede wszystkim innowacyjność i wiedza ekspercka w zakresie edukacji globalnej, które przekładają się na wysoką jakość materiałów dydaktycznych oraz rzetelność działań edukacyjnych prowadzonych przez fundacje i stowarzyszenia.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi daje możliwość pogłębienia wiedzy w zakresie edukacji globalnej, a bogate bazy rzetelnych materiałów są przydatne do przygotowania atrakcyjnych zajęć dydaktycznych. Z drugiej strony taka współpraca stanowi okazję do włączenia uczniów i uczennic w różnorodne, innowacyjne projekty, zwiększając tym samym ich wiedzę i świadomość na temat globalnych współzależności oraz kształtując postawę zaangażowania i odpowiedzialności za losy świata.

Na terenie Małopolski działa szereg organizacji specjalizujących się w różnych obszarach tematycznych edukacji globalnej – począwszy od edukacji konsumenckiej, przez edukację ekologiczną, skończywszy na zagadnieniach pomocy rozwojowej i humanitarnej. Różnorodnością cechuje się również charakter podejmowanych działań: są to zarówno warsztaty dla uczniów, szkolenia dla nauczycieli, otwarte gry miejskie i warsztaty dla mieszkańców czy konferencje.

W tej części opracowania zawarty jest zbiór dobrych praktyk w zakresie edukacji globalnej, wypracowanych przez działające na terenie Małopolski organizacje trzeciego sektora i instytucje kultury.⁷

⁷ Więcej informacji na temat realizowanych w dziedzinie edukacji globalnej projektów znajduje się na stronach programu Polska Pomoc MSZ, por. <https://www.polskapomoc.gov.pl/Repozytorium,projektow,1911.html> (dostęp: 29.10.2015)

Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” (oddział krakowski)

Obszar tematyczny: edukacja ekologiczna, edukacja dla zrównoważonego rozwoju, edukacja przyrodnicza

Zakres działań: warsztaty, szkolenia, gry miejskie, e-learning

Zrealizowane projekty: Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” jest doświadczoną organizacją, która koncentruje się na współpracy ze szkołami – prowadząc szkolenia dla nauczycieli i warsztaty z uczniami. Pierwotnie, głównym obszarem, wokół którego koncentrowały się działania stowarzyszenia była edukacja ekologiczna, jednak coraz częściej projekty skupiają się na tematyce edukacji międzykulturowej i globalnej. Od trzech lat Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” realizuje projekt pt.: „Edukacja Globalna dla najmłodszych”, który z roku na rok cieszy się niestąbnym powodzeniem wśród nauczycieli w całej Polsce. Głównymi działaniami w tym projekcie są szkolenia dla nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz warsztaty prowadzone z uczniami i uczennicami przez trenerów i trenerki „Źródeł”. Mocną stroną projektu jest obszerna publikacja, zawierająca kilkanaście scenariuszy zajęć – jeden z nich znajduje Państwo w załączniku niniejszego poradnika. Jednym z najciekawszych projektów zrealizowanych przez Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” w Małopolsce był ogólnopolski projekt pod nazwą „Aby dojść do źródeł, trzeba płynąć pod prąd”, dofinansowany ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Działania obejmowały zarówno warsztaty z uczniami i uczennicami szkół i przedszkoli, grę miejską angażującą mieszkańców Krakowa, jak również wydanie publikacji z materiałami dla nauczycieli (scenariusze zajęć i gier dydaktycznych). Projekt skoncentrowany był na problematyce związanej z wodą, obejmując jednak bardzo szerokie spektrum zagadnień takich jak: dostęp i prawo do wody, zasoby wody, znaczenie wody w przyrodzie, woda butelkowana i odpady, prawa kobiet w kontekście dostępu do wody czy też woda w kulturze. Więcej informacji na temat tego projektu oraz scenariusze gier i zajęć dydaktycznych dostępne są na stronie internetowej: <http://woda.edu.pl>

Dane kontaktowe: <http://www.zrodla.org>, e-mail: krakow@zrodla.org.pl

Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie

Obszar tematyczny: edukacja konsumencka

Zakres działań: warsztaty, szkolenia, happeningi, seminaria, działalność wydawnicza

Zrealizowane projekty: Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie to młoda, jednak bardzo prężnie działająca organizacja o zasięgu ogólnopolskim, z siedzibą w Krakowie. Głównym obszarem zainteresowania Fundacji jest edukacja konsumencka oraz aktywne włączanie się w poprawę warunków pracy w krajach Globalnego Południa. Ogromnym atutem Fundacji Kupuj Odpowiedzialnie jest obszerna, rzetelnie przygotowana baza wiedzy na temat odpowiedzialnej konsumpcji, która dostępna jest na stronach internetowych organizacji. Znajdziemy tam zarówno artykuły, broszury, filmy, poradniki czy scenariusze zajęć do wykorzystania w trakcie zajęć dydaktycznych. Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie realizuje wiele różnorodnych projektów i kampanii.

Spośród bogatego dorobku Fundacji na uwagę zasługuje m.in. projekt „Kupuj odpowiedzialnie drewno i papier”, którego celem jest zwrócenie uwagi konsumentów na problemy społeczne i środowiskowe związane z gospodarką leśną i przemysłem drzewno-papierniczym w Polsce i na świecie. Projekt skierowany jest do nauczycieli i uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, jak również do ogółu konsumentów. Oprócz zajęć warsztatowych, Fundacja przygotowała obszerny pakiet edukacyjny na który składają się opis merytoryczny, scenariusze zajęć, ćwiczenia, pomysły na samodzielne projekty uczniów, filmy i zdjęcia o tematyce leśnej. Więcej informacji o projekcie oraz materiały w wersji elektronicznej dostępne są na stronie internetowej: <http://www.ekonsument.pl/lasy>

Dane kontaktowe: <http://www.ekonsument.pl/>, tel.: +48 12 431 28 08

Muzeum Etnograficzne w Krakowie

Obszar tematyczny: edukacja wielokulturowa, edukacja globalna, edukacja regionalna

Zakres działań: warsztaty, wystawy

Zrealizowane projekty: Poza swoją statutową działalnością obejmująca przygotowanie i udostępnianie wystaw zwiedzającym, Muzeum Etnograficzne w Krakowie chętnie angażuje się w działalność edukacyjną na polu edukacji globalnej. W sezonie 2015/2016 Muzeum, w ramach projektu „Etnokalendarz”, prowadzi cykl weekendowych warsztatów rodzinnych obejmujących m.in. tematykę szeroko pojętej edukacji globalnej. Pierwsze spotkanie pt. „Wokół stołu” poświęcone było zagadnieniom żywności – uczestnicy przyglądali się jaką drogę pokonuje produkt zanim trafi na nasze talerze, jak wygląda produkcja pożywienia w różnych częściach świata oraz jakie smaki są charakterystyczne dla jesieni. Warsztaty mają na celu rozwijanie ciekawości i wrażliwości oraz poczucia, że każdy z nas swoimi codziennymi wyborami ma szansę realnie oddziaływać na życie ludzi w różnych częściach świata.

Dane kontaktowe: Plac Wolnica 1, Kraków, <http://etnomuzeum.eu>, tel.: +48 012 430 60 23

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć

Obszar tematyczny: edukacja dla zrównoważonego rozwoju, edukacja ekologiczna, edukacja konsumencka

Zakres działań: edukacja, wspieranie inicjatyw obywatelskich, działalność wydawnicza, seminaria, e-learning, debaty

Zrealizowane projekty: Związek Stowarzyszeń „Polska Zielona Sieć” jest organizacją pożytku publicznego zrzeszającą organizacje pozarządowe działające na terenie całej Polski, a celem działalności jest dążenie do zrównoważonego rozwoju poprzez budowanie obywatelskiego poparcia dla zrównoważonego, odpowiedzialnego stylu życia. Polska Zielona Sieć aktywnie działa w obszarach edukacji konsumenckiej i ekologicznej (program

„Dla klimatu”), zajmuje się ekorozwojem krajów Globalnego Południa i edukacją globalną (projekt „Akcja dla Globalnego Południa”) oraz podejmuje wysiłek budowania społeczeństwa obywatelskiego. W wymiarze lokalnym, Polska Zielona Sieć działa aktywnie na rzecz poprawy jakości powietrza w Krakowie poprzez realizację programu „Czyste powietrze dla Krakowa”. W ramach programu „Akcja dla Globalnego Południa”, Polska Zielona Sieć przeprowadziła m.in. kurs e-learningowy na temat zależności globalnych (materiały są dostępne do pobrania na stronie internetowej), który stanowi część bogatej bazy wiedzy przygotowanej przez organizację. Na stronie internetowej znajdziemy m.in. filmy, broszury, zdjęcia czy publikacje.

Jednym z ciekawszych działań w zakresie edukacji globalnej jest kampania **„Jedz lokalnie, myśl globalnie. Od szkolnych ogrodów do zrównoważonych systemów żywnościowych”**, której celem jest wzmocnienie potencjału młodzieży oraz kadry nauczycielskiej w umiejętności krytycznego rozumienia problemów globalnych i aktywnego angażowania się w ich rozwiązywanie. Projekt uwzględnia szczególnie tematykę związaną ze współczesnym modelem produkcji i konsumpcji żywności w kontekście problemów środowiskowych i społecznych, jakie wywołuje oraz korzyści z budowania lokalnych systemów żywnościowych. **Projekt trwa od 1 stycznia 2015 do 31 grudnia 2017 i zaangażuje łącznie 4200 nauczycieli i 42 000 uczniów.** Działania skierowane są zarówno do młodzieży szkolnej jak i kadry nauczycielskiej. W tym czasie w każdym kraju partnerskim odbędą się: konkursy na foto-reportaże i produkcję filmów video, szkolenia z edukacji globalnej i dziennikarstwa obywatelskiego, międzynarodowe wizyty studyjne dla nauczycieli, akcje zakładania ogrodów w szkołach i wydarzenia publiczne skierowane do społeczności lokalnych. Opracowane zostaną innowacyjne narzędzia edukacyjne dla kadry nauczycielskiej do pracy na każdym etapie nauczania szkolnego oraz aplikacja na telefon dla młodzieży. Więcej informacji można znaleźć na stronie internetowej [http:// globalnepoludnie.pl/](http://globalnepoludnie.pl/)

Dane kontaktowe: <http://zielonasiec.pl/> e-mail: info@zielonasiec.pl

Instytut Wschodnich Inicjatyw

Obszar tematyczny: edukacja międzykulturowa

Zakres działań: projekty społeczno-kulturalne, spotkania tematyczne, festiwale, wizyty studyjne, szkolenia

Zrealizowane projekty: Instytut Wschodnich Inicjatyw (IWI) działa od 2010 roku, a głównym obszarem jego działalności jest wspieranie rozwoju współpracy oraz wymiany doświadczeń pomiędzy krajami Unii Europejskiej a obszarem Europy Środkowo-Wschodniej, Kaukazu i Azji Centralnej. Stowarzyszenie stawia sobie za cel łamanie stereotypów oraz budowanie dialogu międzykulturowego. W trakcie kilku lat swojej działalności Instytut Wschodnich Inicjatyw zrealizował szereg projektów obejmujących również zagadnienia edukacji globalnej. Wśród nich warto zwrócić uwagę m.in. na projekt „Islam – religia wielu kultur”, który obejmował cykl warsztatów dla uczniów krakowskich szkół. Celem projektu było zwiększenie wiedzy uczniów oraz przezwyciężanie stereotypów na temat muzułmańskiego kręgu kulturowego. Ponadto IWI zrealizował projekt „Polaka z Kazachem rozmowy: młodzi reporterzy”, w ramach którego przeprowadzono letnią Akademię Dziennikarstwa skierowaną do młodzieży polskiego pochodzenia zamieszkującej w Kazachstanie. Natomiast w ramach projektu „Międzypokoleniowe spotkania przy samowarze” Instytut podjął wysiłek integrowania środowisk młodzieżowych i senioralnych realizując serię warsztatów kulturoznawczych i językowych podejmujących tematykę wschodniego obszaru kulturowego.

Instytut Wschodnich Inicjatyw podejmuje również szereg działań o charakterze artystycznym, angażując się w przedsięwzięcia filmowe, teatralne czy wokalne.

Dane kontaktowe: e-mail: iwi@iwi.org.pl tel.: +48 790 331 828

JOLANTA MAĆKOWICZ,

*Wskazówki metodyczne czyli jak realizować treści z edukacji
dla zrównoważonego rozwoju (edukacji globalnej)*

Wybór metodyki pracy zależy w dużej mierze od celów, jednakże w edukacji globalnej zaleca się szczególnie stosowanie metod aktywizujących, ograniczając tym samym grupę metod podających. Metody i techniki aktywizujące rozwijają samodzielność myślenia i działania, chęć samodzielnego dociekania, podejmowania wyzwań jak również kształtują pozytywną motywację do uczenia się. Zadaniem każdego nauczyciela/ki powinno być „stworzenie uczniom warunków umożliwiających odkrycie siebie, uzyskanie poczucia własnej wartości, dojrzewanie społeczne, a przede wszystkim przeżywania radości z własnego rozwoju”⁸. Można zatem stwierdzić, iż efekty realizowanych działań w ramach edukacji globalnej w znacznym stopniu uzależnione są od metod stosowanych w procesie dydaktycznym, metod aktywizujących, które angażują uczniów i uczennice.

Wśród zalecanych metod pracy z uczniami w realizacji treści z zakresu edukacji globalnej warte szczególnej uwagi są:

1. Metoda dociekań filozoficznych (ang. *Philosophy for Children*, P4C), która została opracowana w latach 60-tych XX wieku w Stanach Zjednoczonych przez Matthew Lippmana i znalazła także zwolenników w Polsce. Podstawowym założeniem tej metody jest, stwierdzenie, że edukacja nie polega na przekazie wiedzy, ale na rozwijaniu samodzielnego i krytycznego myślenia⁹. Główny nacisk w koncepcji Matthew Lippmana położony jest przede wszystkim na rozwijanie krytycznego myślenia prowadzącego do uzasadnionych wniosków i promującego odrzucanie przyjmowania wiedzy w sposób

⁸ M. Chomczyńska – Miliszkievicz, *Polubić szkołę*, WSiP, Warszawa 1995

⁹ E. Linek, *Zastosowanie metody dociekań filozoficznych w edukacji globalnej* [w:] *Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych*, IGO, http://teg.edu.pl/wp-content/uploads/2014/10/IGO_zrozum_swiat.pdf

bezkrytyczny¹⁰. Zamierzeniem Autora programu filozoficznych dociekań było uwolnienie potencjału tkwiącego w uczniach i pobudzenie do refleksji, a przez to przyjęcie krytycznej postawy wobec przedstawianej wizji świata¹¹.

Metoda dociekań filozoficznych opiera się na pracy w tzw. społeczności dociekającej, którą stanowi klasa lub grupa uczniów wraz z nauczycielem. Pierwszym krokiem jest zapoznanie się uczniów z materiałem wyjściowym: uczennice i uczniowie czytają razem historię lub oglądają zdjęcia, bądź krótkie filmy itp. Następnie wymyślają swoje własne pytania i problemy do tego materiału. Kolejnym krokiem jest poszukiwanie odpowiedzi w dyskusji, w której uczestniczy cała społeczność dociekająca, a zatem, również nauczyciel. Jego zadaniem jest także czuwanie nad przebiegiem dyskusji¹².

W praktyce zajęcia prowadzone metodą P4C mają wyznaczoną strukturę. Są to:

- 1) **ćwiczenie wprowadzające** (integracyjne);
- 2) **część właściwa** (dyskusja po uprzednim zapoznaniu z materiałem);
- 3) **podsumowanie** (wyszczególnienie najważniejszych tez i wniosków)¹³.

Należy pamiętać, że nie zawsze uda się znaleźć odpowiedzi na wszystkie postawione pytania, ale warto wrócić do nierozwiązanych kwestii najlepiej następnego dnia, z uwagi na zachodzący proces inkubacji¹⁴.

Poprzez uczestnictwo w społeczności dociekającej uczniowie uczą się m.in.:

¹⁰ M. Lippman, *Czym jest krytyczne myślenie* [w:] B. Elwich, A. Łagodźka, *Filozofia dla dzieci. Wybór artykułów*, Fundacja „Edukacja dla Demokracji”, Warszawa 1996.

¹¹ G. Lipska-Badotti, *Metoda dociekań filozoficznych w edukacji globalnej* [w:] M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2015, http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/DSW_Edukacja-globalna_PL_v1.1-1.pdf

¹² Uczymy jak uczyć edukacji globalnej. Podręcznik dla nauczycieli akademickich

¹³ Zob. więcej: E. Linek, *Zastosowanie metody dociekań filozoficznych w edukacji globalnej*..op.cit.

¹⁴ Inkubacja to nieświadome opracowywanie informacji – etap tzw. „przespania się z problemem” wykorzystywany w aktywnych metodach nastawionych na poszukiwanie rozwiązań m.in. w tzw. „burzy mózgów”. Por. M. Łobocki, *W poszukiwaniu skutecznych form wychowania*, WSiP, Warszawa 1990.

- współdziałania w zespole poprzez wspólne poszukiwanie odpowiedzi na pytania, słuchanie innych i odnoszenie się do ich wypowiedzi, oraz szanowanie odmiennych opinii.
- krytycznego myślenia i dyskusowania poprzez odrzucanie twierdzeń i informacji, które nie są przekonująco uzasadnione, wyrażanie własnych opinii w sposób przemyślany i odpowiedzialny, uzasadnianie swoich wypowiedzi i posługiwanie się argumentami odpowiednimi do sytuacji, oraz przewidywanie konsekwencji głoszenia takiego czy innego poglądu¹⁵.

Kolejną, wartą uwagi metodą stosowaną w edukacji globalnej jest tzw. gra miejska.

2. Gra miejska¹⁶ łączy w sobie elementy happeningu i podchodów, a podstawowe założenie tej metody stanowi, że miasto jest planszą gry. Należy więc spojrzeć na otaczający nas teren z innego punktu widzenia, by często odkryć go na nowo podczas szukania miejsc, budynków czy pomników sławnych ludzi i historycznych wydarzeń. Grę można zorganizować na dwa sposoby: z pomocą lokalnego samorządu na większą skalę, albo dzięki własnym, szkolnym zasobom. Etap realizacji składa się z pięciu kroków uwzględniających¹⁷:

- 1) **Cel**, może dotyczyć np. znajomości historii, czy wiedzy o życiu fauny i flory leśnej;
- 2) **Uczestników**, czyli dostosowanie tematu gry do wieku uczniów (w grze może brać udział jedna klasa, lub cała szkoła);
- 3) **Fabułę**, gra powinna opierać się na motywie przewodnim, który może stanowić temat książki filmu czy legendy, ale dobrze sprawdzają się motywy uniwersalne (np. ratowanie świata przed zagładą);

¹⁵ A.M. Sharp, *Wspólnota dociekająca. Edukacja dla demokracji*, „Edukacja Filozoficzna” 1994;17., Za: E. Linek, *Zastosowanie metody dociekań filozoficznych w edukacji globalnej*..op.cit., s.11.

¹⁶ Zwana również grą uliczną

¹⁷ A. Podsiadły, *Gra miejska w szkole krok po kroku – scenariusz kreatywnej, nowoczesnej lekcji bez tablicy interaktywnej i komputera*, strona internetowa: Edukacja - Internet - Dialog, http://www.eid.edu.pl/blog/wpis,gra_miejaska_w_szkole_krok_po_kroku_-_scenariusz_kreatywnej_nowoczesnej_lekcji_bez_korzystania_z_tablicy_interaktywnej_i_komputera,1261.html;

- 4) **Scenariusz i zasady gry**, które należy spisać i rozdać uczestnikom (należy precyzyjnie określić kryteria czasu na wykonanie poszczególnych zadań i przyznawania za nie punktów);
- 5) **Materiały pomocnicze**, czyli rekwizyty czy nazwy stacji, w której uczestnicy mają do wykonania zadanie. Warto również zadbać o poczęstunek dla uczestników po zakończeniu gry¹⁸.

Jeszcze jedną wartą opisaną metodą zalecaną w nauczaniu treści z zakresu edukacji globalnej jest metoda sześciu kapeluszy, zwana także metodą kapeluszy myślowych.

3. Kapelusze myślowe autorstwa Edwarda de Bono, to jedna z metod analizowania, oceniania i wyboru pomysłów. Każdy z kapeluszy jest metaforą pewnego sposobu myślenia. Metoda ta polega na kształceniu umiejętności myślenia równoległe o różnych aspektach omawianego zagadnienia. Dzięki temu metoda ta odzwierciedla złożoność ludzkiego myślenia i równoległość występowania problemów. Służy do ćwiczenia umiejętności indywidualnego i grupowego rozwiązywania problemów¹⁹.

Uczniowie zakładają lub zdejmują jeden z tych kapeluszy, aby zaznaczyć, jakim typem myślenia będą w danym momencie się posługiwać. Zakładanie i zdejmowanie kapeluszy zmusza, ale i daje uczestnikom możliwość przechodzenia z jednego typu myślenia do drugiego. Biały kapelusz symbolizuje osobę neutralną, która bazuje jedynie na dostępnych informacjach. Czerwony kapelusz symbolizuje osobę opierającą się na intuicji, uczuciach i emocjach, toteż uczniowie nie muszą uzasadniać swoich wypowiedzi. Czarny kapelusz symbolizuje osobę będącą „sędzią”. Uczeń zakładający czarny kapelusz, powinien krytycznie i logicznie przeanalizować dany temat. Żółty kapelusz symbolizuje osobę optymistyczną, ale też myślącą, która poszukuje wartości i korzyści w dyskutowanej sytuacji. Zielony kapelusz symbolizuje osobę mającą nowe pomysły i nowe spojrzenie na dyskutowaną sprawę. Niebieski kapelusz symbolizuje osobę, która

¹⁸ w zależności od uszczegółowienia scenariusza, przygotowanie gry może mieć więcej etapów. Por. *Włącz się do gry, Gra miejska, a co to takiego*, http://www.pah.org.pl/m/1675/2011-12-05_PAH_wlacz-sie-do-gry.pdf

¹⁹ J. Korzeniowski, M. Machątek *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011, s. 78

winna rozważyć cały zachodzący podczas dyskusji proces myślenia. Ma ona za zadanie obmyślić kolejne kroki w sferze rozważań lub konkretnych działań.

Istnieje cały wachlarz metod aktywizujących, które warto wykorzystać w realizacji treści z EG²⁰, są to m.in.: mapy mentalne i konceptualne, teatr forum, burza mózgów, czas w kręgu, gorące krzesła, czy oś wartości. Wybór odpowiedniej strategii, zależy - jak już wspomniano - od celu, a metoda powinna być również adekwatna do wieku uczestników, o czym doświadczony pedagog zawsze pamięta.

Metody aktywizujące rozwijają twórczą inicjatywę u dzieci i uczą krytycznego myślenia, kształtując postawę poszukiwawczą. Edukacja nastawiona na naukę samodzielnego myślenia jest koniecznym elementem kształtowania postaw obywatelskich i świadomości globalnej²¹. Kreatywność i krytyczne myślenie są zasadniczymi aspektami w procesie uczenia się i powinny przepełniać cały proces dydaktyczny, w szczególności zaś tematykę EG, która nabiera wyjątkowego znaczenia we współczesnych czasach.

²⁰ Zob. więcej: *Uczymy jak uczyć edukacji globalnej...*op.cit

²¹ M. Nowicka-Kozioł, *Refleksyjność w szkole dla demokracji*, „Nowa Szkoła”, 1993; 6.

EWA PAJĄK-WAŻNA, AGNIESZKA SADOWSKA-KONCZAŁ,
*Wskazówki inspirujące czyli przegląd scenariuszy zajęć
lekcyjnych z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju
(edukacji globalnej) dla czterech etapów edukacyjnych*

W tej części przewodnika proponujemy Państwu wybrane scenariusze zajęć przygotowane w ramach działań skierowanych do uczniów i uczennic przez organizacje pozarządowe zajmujące się problematyką edukacji dla zrównoważonego rozwoju (edukacji globalnej).

I etap edukacyjny:

„Ghana. Dostęp do wody”, Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”

Scenariusz pochodzi z pakietu edukacyjnego „Edukacja Globalna dla Najmłodszych” wydanego przez Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”. Pakiet powstał w ramach projektu współfinansowanego w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2012 roku. Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Ośrodka Działań Ekologicznych „Źródła”. Cała publikacja dostępna na stronie: <http://zrodla.org/>

II etap edukacyjny:

„Fakt czy opinia? Jak je odróżnić”, Instytut Globalnej Odpowiedzialności

Scenariusz jest częścią publikacji "Zrozum świat" wydanej przez Instytut Globalnej Odpowiedzialności. Scenariusze są dostępne na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Globalnej odpowiedzialności. Cała publikacja dostępna na stronie: <http://igo.org.pl/>

III etap edukacyjny:

„Imigranci w Polsce”, Centrum Edukacji Obywatelskiej

Ćwiczenie pochodzi z publikacji "Cały świat w klasie", Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2011. Publikacja powstała w ramach projektu współfinansowanego przez program polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2011 roku. Publikacja "Cały świat w klasie" jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Centrum Edukacji Obywatelskiej.

IV etap edukacyjny:

„Czy suwerenność żywnościowa jest rozwiązaniem problemu głodu w krajach globalnego południa?”, Polska Zielona Sieć

Scenariusz jest częścią publikacji "Zależności Globalne. Scenariusze zajęć lekcyjnych dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych" dostępnej na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Polskiej Zielonej Sieci. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2012. Cała publikacja dostępna na stronie: <http://globalnepoludnie.pl/>. Autorka scenariusza: Gosia Świderek.

Ghana

DOSTĘP DO WODY

Cel ogólny: uświadomienie znaczenia wody w życiu codziennym, ukazanie problemów z dostępem do wody pitnej na przykładzie Ghany i motywowanie do oszczędzania wody

Cele szczegółowe:

Dziecko

- potrafi wyjaśnić, do czego używamy wody w codziennym życiu,
- uświadamia sobie znaczenie wody w życiu człowieka i organizmów żywych,
- wie, dlaczego Ziemia nazywana jest niebieską planetą,
- wskazuje zbiorniki wodne (oceany, morza, rzeki, jeziora) na globusie,
- rozróżnia wodę słodką i słoną,
- zna proporcje wody słodkiej i słonej na Ziemi,
- potrafi wskazać Ghanę na mapie Afryki,
- umie wymienić 3 owoce rosnące w Ghanie,
- opisuje własnymi słowami przyrodę i życie w Ghanie w oparciu o fotografię,
- wyjaśnia konsekwencje braku dostępu do wody pitnej w Ghanie,
- szacuje objętość naczyń,
- mierzy objętość,
- korzysta z pojęcia „litr”,
- doświadcza, ile waży woda,
- wie, że woda w kranie jest dobrem, o które trzeba dbać,
- rozumie konieczność oszczędzania wody i wie, jak to robić,
- potrafi współpracować w grupie.

Miejsce: sala lekcyjna z wolną przestrzenią na środku oraz stanowiskiem do pokazu, krzesła ustawione pod ścianami, do zabaw przestronne miejsce np. korytarz, sala gimnastyczna, teren przed szkołą lub przedszkolny ogródek

Materiały:

XX do zajęć: globus, konturowa mapa Afryki, prezentacja nt. Ghany lub zdjęcia w dużym formacie, przygotowany zestaw do pokazu (naczynie np. wiadro lub miska z 13 litrami wody, litrowa lub półlitrowa kuchenna miarka do wody oraz dwa naczynia mieszczące ok. 300 i 150 ml, łyzeczka lub pipeta), przezroczysta butelka litrowa, naczynia różnych kształtów i pojemności (np. stoiki, miseczki, butelki), materiały plastyczne w zależności od wyboru formy pracy (kredki, mazaki, duże arkusze papieru na plakat lub kodeks, błękitny papier i szablony do odrysowania kropelek, taśma klejąca dwustronna);

XX do gier:

- **Zapać pomarańczami:** 24 pomarańcze lub inne kuliste owoce (ew. piłki tenisowe), kreślarz lub kolorowy sznurek,
- **Wąż i matpki:** kamyki/sznurek lub taśma papierowa;

XX do domu: powielona dla każdego dziecka domowa karta pracy.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Ziemia – niebieska planeta

Zajęcia zacznij pytaniem: „Kto mył się dziś rano, kto mył buzię, ręce, zęby? Następnie zapytaj, skąd dzieci miały wodę do mycia. Na to pytanie dzieci mogą zareagować zdziwieniem, przecież woda leci z kranu. Bardziej dociekliwi mogą powiedzieć, że pochodzi z rzek lub studni. Wyjaśnij, że nie wszędzie na świecie ludzie mają wodę w kranach, a także łazienki z prysznicem, pralki, zmywarki. To dziwne, bo przecież na Ziemi jest mnóstwo wody. Dlatego czasami Ziemię nazywa się niebieską planetą. Podaj uczniom globus i poproś, aby sprawdzili, czy więcej jest lądów czy oceanów. Zapytaj, czy woda morska nadaje się do picia albo podlewania roślin i dlaczego. Wprowadź pojęcie wody słonej i słodkiej. Dla młodszych dzieci możesz przygotować naczynia ze słodką i słoną wodą (do pierwszego naczynia wsyp cukier, a do drugiego sól). Zapytaj, jaka jest woda w morzu, a jaka w rzekach czy jeziorach. Poproś, aby dzieci sprawdziły teraz na globusie, czy rzeki i jeziora zajmują dużo miejsca w porównaniu do oceanów.

Doświadczenie – rozróżnianie wody słodkiej i słonej

Zakomunikuj, że za chwilę pokażesz niezwykle ciekawe porównanie, które pokaże, ile na Ziemi mamy wody słodkiej nadającej się do picia.

W wiadrze, misce lub dużych baniakach przygotuj 13 litrów wody. Ilość ta symbolizuje całkowite zasoby wodne Ziemi. Następnie za pomocą miarki kuchennej odlej do przezroczystego pojemnika 400 ml wody. Ta ilość to woda słodka, na którą składają się lodowce i pokrywa lodowa, wody powierzchniowe oraz podziemne. Rozlej teraz wodę słodką do kolejnych naczyń w ilościach: 273 ml (tj. więcej niż szklanka) – ta ilość symbolizuje wodę zgromadzoną w lodowcach i pokrywie lodowej, 125 ml (tj. pół szklanki) – wody podziemne, 1,2 ml (ok. 1/5 łyżeczki wody – łyżeczka ma pojemność 5 ml, możesz ilość tę odmierzyć pipetą lub strzykawką dołączaną do syropów dla dzieci) – wody powierzchniowe (jeziora, rzeki, mokradła). To właśnie te kilka kropli na łyżeczce to woda, której używamy w codziennym życiu, z której korzystają zwierzęta i którą wykorzystują rolnicy do nawadniania pól.

„Woda słodka na powierzchni lądów występuje raczej w niedostatecznej ilości. Zaledwie 3% całkowitej objętości wody na Ziemi to woda słodka. Wody słodkie w 68% zmagazynowane są w lodach i lodowcach. Pozostałe 30% wód słodkich znajduje się pod ziemią. Powierzchniowe zasoby słodkiej wody, w rzekach czy jeziorach, wynoszą około 93 000 km³, co stanowi zaledwie 0,007% całkowitych zasobów wodnych Ziemi. A mimo to rzeki i jeziora są podstawowym źródłem wody w codziennym życiu człowieka”.

źródło: <http://ga.water.usgs.gov/edu/watercyclepolish.html>

Po zakończeniu pokazu odstaw naczynia na bok, będą potrzebne w dalszej części zajęć.

Ghana

Wyjaśnij, że w wielu miejscach na świecie wody w rzekach jest niewiele albo woda w nich jest bardzo zanieczyszczona i właściwie nie nadaje się do picia, nie ma też studni z czystą wodą. Ludzie mieszkający w takich miejscach znacznie bardziej niż my szanują wodę, bo mają jej niewiele. Jednym z krajów, gdzie nie wszyscy mieszkańcy mają czystą wodę w kranie czy w studni przy domu, jest Ghana.

Rozłóż mapę polityczną mapę Afryki lub świata (lub skorzystaj z prezentacji) i wskaż na niej Ghanę. Pokaż flagę kraju, obejrzyjcie zdjęcia, opowiedz o nim korzystając z materiału wprowadzającego.

Do czego potrzebujemy wody?

Zwróć uwagę dzieci na różnice w poziomie życia w Ghanie. Wyjaśnij, że Ghanijczycy mieszkają w zwyczajnych domach takich jak my, ale są też tacy, którzy po wodę muszą chodzić do rzeki albo do studni położonej na drugim końcu wsi. Poproś dzieci, by wyobraziły sobie (albo przypomniały sobie) sytuację, w której przez 2-3 dni w kranach w ich łazience i kuchni nie ma wody, bo pękła rura wodociągowa.

Zadanie dla starszych dzieci: Podziel uczniów na 4-5 osobowe grupy, rozdaj kartki makulaturowe do notatek i poproś, aby hasłowo opisali, jak zmienia się ich życie w ciągu tych dni (np. noszenie wody z beczkowitzu, kupno wody butelkowanej, mniejsze zużycie naczyń – herbatę pijemy ciągle w tym samym kubku, trudności w praniu, sprzątaniu, wodę w toalecie spuszczaemy rzadziej, nie podlewamy kwiatków, myjemy się znacznie oszczędniej lub chodzimy umyć się do kogoś innego). Na wykonanie zadania przeznacz maksymalnie 5 minut, a następnie poproś o zaprezentowanie wyników.

Z młodszymi dziećmi możesz porozmawiać na ten temat.

Wyjaśnij, że każdy z nas w Polsce zużywa średnio 100 litrów wody dziennie (realnie jest to 150, przyjęliśmy sto dla łatwiejszego zobrazowania proporcji). Wprowadź pojęcie „litra”. Poproś, aby uczniowie wyobrazili sobie 100 butelek z wodą (pokaż dzieciom litrową butelkę wypełnioną wodą). Wyjaśnij, że do gotowania i picia zużywamy wodę tylko z 3 butelek, a do splukiwania toalety aż 21. Reszta jest zużywana do codziennej toalety osobistej (7) i kąpeli (37), a także prania (17), zmywania naczyń (5), sprzątania (5) i innych rzeczy takich jak np. podlewanie roślin w domu. Dla zobrazowania zagadnienia, możesz posłużyć się rysunkiem pt. „Ile litrów wody zużywamy każdego dnia?” ze strony 133.

Naszykuj wypełnione wodą naczynia o różnych kształtach i rozmiarach. Poproś dzieci, by oszacowały, w którym naczyniu jest wody najwięcej, a w którym najmniej, albo by ustawiły naczynia poczynawszy od tych, które zawierają najwięcej wody, do tych, gdzie wody jest najmniej. Pokaż ponownie litrową butelkę wody. Poproś o wskazanie tego naczynia lub tych naczyń, gdzie również znajduje się litr wody. Sprawdźcie poprawność wykonania zadania za pomocą miarki kuchennej lub innego przezroczystego naczynia (pozwól dzieciom samodzielnie wymyślić sposób odmierzania wody w naczyniu bez miarki).

Czy woda jest ciężka?

Na zakończenie zabawy z wodą poproś o wlanie do wiadra lub kanistra 5 litrów wody. Poproś, aby każde z dzieci przeniosło naczynie z wodą kilka kroków. Czy to było trudne zadanie, czy woda jest ciężka? Wyjaśnij, że wielu ludzi na świecie, szczególnie kobiety i dzieci, spędzają kilka godzin dziennie, transportując wodę ze studni lub rzeki do domu. Przyniesiona z daleka woda musi wystarczyć całej rodzinie do wszystkich codziennych czynności. Wykorzystuje się również deszczówkę. Zapytaj, czy w Polsce także wykorzystujemy deszczówkę i do czego. Przeczytaj fragment tekstu z bloga Oli Antonowicz, działaczki Polskiej Zielonej Sieci, organizacji zajmującej się ekologią i pomocą rozwojową:

„Jutro nic nie masz w planie, cały dzień w domu w WakpoTodzi (wieś na południowym wschodzie Ghany). Postanawiasz posiedzieć do późna, bo przecież jutro nie musisz wstawać rano. (...) Oczywiście plany spania do południa nie powiodły się. Do drugiej w nocy pod twoim oknem darta się koza. Jak już udało się zasnąć, to zaczęły pisać koguty. Też pod oknem. Bo tam cień. No to wstałeś. (...) Co ty będziesz robił cały dzień? Pozamiatateś naokoło domu. Posprzątałeś w środku. Może sobie pranie zrobisz? Deszcz zaczyna padać – trzeba wystawić wiadro i miski na deszczówkę. Dzieciaki sąsiadki stoją w ubraniach na deszczu. Ty pod daszkiem, patrząc, jak twoje wiadro napętnia się wodą. Po krótkim namaczaniu dzieci zdejmują ciuszki, mama je namydla w tym deszczu – dzieci się piorą. Mama bierze wiadro napętnione deszczówką i z rozmachem wylewa na dzieci, które stoją na progu domu. Ot, przy okazji podłoga się w domu umyje mydlinami z dzieci. Wiesz, że to ogromna bieda, ale przez moment myślisz sobie, jakie tu jest wszystko proste. Gdy deszcz ustaje, robisz sobie pranie, które wywieszasz na chwilowe słońce – jeszcze będzie dziś padać raz, więc i tak zaraz będziesz je ściągać. Tymczasem wodą z prania myjesz też podłogę w domu. A co. Obserwacja sąsiadów nie idzie w las”.

Źródło: Ola Antonowicz, <http://globalnepoludnie.pl/Nic-sie-nie-dzieje-zwyczajny-nudny>

Zapytaj, czego Ola nauczyła się od sąsiadów z Ghany. A czego my możemy się od nich nauczyć? W jaki sposób możemy oszczędzać wodę? Stwórzcie wspólny kodeks obchodzenia się z wodą, plakat na ten temat lub kropelki-przypominajki do przyklejenia w łazience i kuchni.

2.5 FAKT CZY OPINIA: JAK JE ODRÓŻNIC – CZĘŚĆ PIERWSZA

SPOŁECZNE I EMOCJONALNE ASPEKTY UCZENIA SIĘ:

- Umiejętności społeczne

CELE Z ZAKRESU EDUKACJI GLOBALNEJ:

- zrozumienie wartości i wagi krytycznego myślenia, w tym odróżniania faktów od opinii,
- podważanie stereotypów związanych z krajami globalnego Południa poprzez czytanie i dyskusowanie o przykładach sukcesów i osiągnięć ludzi z krajów globalnego Południa.

PORUSZANE ZAGADNIENIA:

- postrzeganie innych krajów i ich mieszkańców,
- stereotypy.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- pocięta karta pracy *Fakt czy opinia – co jest co?*

CELE Z ZAKRESU JĘZYKA POLSKIEGO:

- umiejętność odróżniania faktów od opinii,
- ocenianie wiarygodności tekstu (przekazu medialnego) poprzez porównanie liczby faktów i opinii,
- rozpoznawanie języka perswazji i sformułowań oceniających.

CZAS: 45 minut.

WPROWADZENIE

Stańcie w kółku i zagrajcie w grę *w górę – w dół*. Zasady gry: gracze (dzieci) a) pozostają w pozycji stojącej, jeżeli w zupełności zgadzają się z danym stwierdzeniem; b) uginają kolana, jeżeli tylko częściowo się z nim zgadzają i c) klękają, jeżeli w ogóle się z nim nie zgadzają.

Najpierw zadaj następujące pytania:

- kto czyta gazety?
- kto czyta czasopisma (magazyny)?
- kto ogląda wiadomości w telewizji?
- kto sprawdza wiadomości w internecie?
- kto sprawdza wiadomości na fejsie (facebooku)?
- kto w ogóle nie sprawdza wiadomości?

Następnie zadaj pytania, które odnoszą się do innych krajów:

Skąd czerpiesz wiedzę o tym, co dzieje się w innych krajach (na świecie)?

Czy źródło twojej wiedzy to:

- telewizja?

- radio?
- gazety?
- internet?
- bezpośrednie relacje świadków zdarzeń?
- czy uważasz, że to, co czytasz w gazetach lub słyszysz w radiu, jest zawsze prawdą?
- czy sądzisz, że wszystko, co jest przedstawione w wiadomościach, jest prawdą?

Następnie przedyskutujcie swoje spostrzeżenia na forum klasy, wykorzystując następujące pytania pomocnicze:

- jak można ustalić, co jest prawdą, a co nie?
- jak można sformułować wyważoną opinię?
- jak można znaleźć informacje na ten sam temat prezentujące odmienne punkty widzenia?

Spiszcie spostrzeżenia i wnioski na tablicy lub flipcharcie, by później móc łatwo się do nich odwołać, wykonując ćwiczenie poświęcone umiejętnościom korzystania z mediów. Powiedz dzieciom, że na kolejnych zajęciach będziecie czytać fragmenty artykułów (wycinki z gazet), natomiast na dzisiejszych zajęciach skupicie się na zrozumieniu różnic między faktem a opinią.

DYSKUSJA

Zapytaj dzieci, co rozumieją przez słowa „fakt” i „opinia”. Przedyskutujcie to na forum klasy i spiszcie wasze definicje na tablicy – będą one wam potrzebne w dalszej części zajęć. Następnie spytaj dzieci, dlaczego umiejętność dostrzegania różnicy między faktem a opinią jest tak ważna. Wykorzystaj następujące kwestie w waszych rozważaniach:

- Fakt jest niepodważalny – ma lub miał miejsce w rzeczywistości.
- Fakt pozostaje niezmienny, niezależnie od tego kto o nim mówi.
- Prawdziwość faktu można sprawdzić; istnieją dowody potwierdzające jego prawdziwość.
- Kiedy używamy słów: *Myszę, że...* lub *Sądzę, że...* wskazujemy na to, że przedstawiamy własne opinie, a nie fakty. Wyrażanie opinii, nie poprzedzone słowami takimi jak *Według mnie...* lub *Uważam, że...*, może być próbą zaprezentowania własnego zdania jak twardego faktu.
- Użycie przymiotników takich jak *wspaniały, dobry, zły, najlepszy, najgorszy* sugeruje wyrażenie osobistej i subiektywnej oceny jakości omawianych rzeczy lub produktów. Te przymiotniki wskazują na to, że opinia jest przedstawiona jako fakt.
- Użycie słów uogólniających, np. *wszyscy, wszystko, zawsze*, jest częściej spotykane w kontekście wyrażania opinii i przypuszczeń niż faktów.
- Fakty są niepodważalne i istnieją niezależnie od naszej o nich opinii, jednakże można je interpretować i w ten sposób tworzyć (formułować) własne opinie. Ludzie mogą mieć różne opinie w zależności od wartości, które wyznają i tego, co uważają za ważne w życiu.
- Ludzie, przedstawiając swoje opinie jako fakty, manipulują nami i są w stanie przekonać nas do własnych racji. Jeżeli sam lub sama nie znasz faktu, jesteś podatna (y) na manipulację.

Następnie rozdaj dzieciom karty pracy: *Fakt czy opinia – co jest co?* Dzieci pracują w parach lub grupach trzyosobowych. Mają za zadanie ustalić, które stwierdzenia są faktami, a które opiniami, a następnie ułożyć wycięte karteczki na dwóch kupkach.

*** Współpraca dla osiągnięcia wspólnych celów (UMIĘJĘTNOŚCI SPOŁECZNE)**

Ważna uwaga: stwierdzenia na załączonej karcie pracy można zmienić i przystosować do wiedzy i zainteresowań konkretnej grupy uczniów i uczennic.

DALSZE POMYSŁY DO WYKORZYSTANIA PO ZAJĘCIACH

▶▶▶ Przedyskutujcie odpowiedzi na forum klasy. Zapytaj dzieci, co pomogło im zdecydować, które stwierdzenie jest faktem, a które opinią. Poproś ochotników, by podali przykłady stwierdzeń zarówno faktów jak i opinii dotyczących innych krajów. Przedyskutujcie przedstawione propozycje.

Scenariusz przygotowany na podstawie materiałów Leeds Development Education Centre: *Fact or opinion, w: Is globalisation helping the world communicate?*, 2005.

FAKT CZY OPINIA – CO JEST CO?

FAKT	OPINIA
Jesteśmy teraz w szkole.	Język francuski jest trudny.
Sądzę, że większość ludzi w Polsce ma dostęp do internetu.	Bogaci ludzie powinni dzielić się tym, co mają, z ubogimi, np. powinni płacić wyższe podatki.
Senegal w Afryce ma dostęp do Oceanu Atlantyckiego.	W Polsce masz prawo głosować, jak ukończysz 18 lat.
Hiszpania jest piękniejsza niż Grecja.	Michael Jackson nie żyje.
Ziemia jest planetą, a nie gwiazdą.	Postawa rządu w tej sprawie była skandaliczna.

IMIGRANCY W POLSCE

Ćwiczenie to pokazuje sytuację imigrantów w Polsce na przykładzie doświadczeń obywateli Wietnamu, Chin, Ukrainy i Nigerii. Uczennice i uczniowie poznają historie czterech osób i na ich podstawie określają przyczyny migracji oraz dowiadują się, z jakimi problemami mogą zetknąć się cudzoziemcy mieszkający w Polsce.

S-74

CZĘŚĆ OPISOWA

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Realizowany zapis podstawy programowej:

23. Problemy współczesnego świata.

5. Uczeń ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie.

Cele ćwiczenia:

Uczeń/uczennica:

- ➔ potrafi zdefiniować pojęcie „imigrant”;
- ➔ podaje przykładowe przyczyny migracji;
- ➔ ocenia sytuację imigrantów w Polsce.

Instrukcja dla nauczyciela:

1. Wyjaśnij krótko, kim jest imigrant. Zapytaj uczennice i uczniów, czy znają osobiście imigrantów mieszkających w Polsce. Podziel uczniów i uczennice na 4 grupy. Rozdaj karty pracy. Poproś o przeczytanie opisów i zapisanie odpowiedzi na pytania zanotowanie na kartach. Są to przykładowe opisy sytuacji imigrantów mieszkających w Polsce¹¹.
2. Narysuj na tablicy tabelę z dwoma kolumnami – „Przyczyny migracji” i „Problemy, z którymi spotykają się cudzoziemcy w Polsce”. Poproś kolejno grupy o przedstawienie wyników ich pracy. W czasie prezentacji zapisuj wymieniane przyczyny migracji i problemy imigrantów. Na podstawie notatek podsumuj odpowiedzi wszystkich grup.
3. Poproś uczniów i uczennice o dokończenie zdania w formie metafory: „Sytuacja migrantów jest jak ..., ponieważ...”.
4. Na zakończenie poproś uczniów i uczennice o zastanowienie się, co mogą zrobić, by poprawić sytuację imigrantów w Polsce. Pomysłami mogą wymienić się w parach i zapisać je w zeszytach. Możesz również podsunąć im kilka pomysłów (np. reagować na nieprzyjemne zachowania wobec cudzoziemców, zdobyć i przekazywać innym wiedzę o kulturze i zwyczajach innych narodów, pomóc w nauce języka polskiego cudzoziemcom mieszkającym w naszej miejscowości).

¹¹ Przykłady pochodzą z publikacji A. Olszewskiej i A. Zawadzkiej „Przespaceruj się w moich butach. O spotkaniach międzykulturowych”, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009. Cała publikacja dostępna na stronie internetowej www.isp.org.pl

KARTA PRACY A

Przeczytajcie przykładowy opis sytuacji osoby, która znalazła się w Polsce. Następnie wspólnie odpowiedzcie na pytania:

- Z jakiego kraju pochodzi?
- Dlaczego przyjechał-a do Polski?
- Jak wygląda jego/jej życie w Polsce?
- Z jakimi trudnościami spotkał-a się w Polsce?

Jestem Thien Hai z Wietnamu. W Polsce jestem od trzech lat. Mam 35 lat. Przyjechałem do Polski, bo wielu moich znajomych i członków dalszej rodziny mówiło, że to dobry kraj.

[...] Mieszkam w Warszawie, tu jest największa grupa moich rodaków, podobno około 40 tysięcy osób. Najłatwiej jest tu znaleźć pracę i wsparcie od znajomych i bliskich. Pracuję w Wólce Kosowskiej u zaprzyjaźnionego Wietnamczyka. Dzień zaczynam wcześnie, o godzinie 3.30; muszę dojechać do pracy, potem cały dzień w biegu, kończymy pracę o godzinie 18.00. W ciągu tygodnia na niewiele mam czasu poza pracą. Jedyny wolny dzień to niedziela. Wtedy jest czas na odpoczynek, trochę telewizji i spotkania na mszy, na weselach czy innych uroczystościach naszej społeczności.

Zaraz po przyjeździe do Polski miałem poważne kłopoty z uzyskaniem pozwolenia na legalny pobyt. [...] To ograniczało moje możliwości poznawania Warszawy i Polski, zwykle nie wychodziłem za dużo z domu, bo każde wyjście to ryzyko kłopotów z policją, która często zatrzymuje i legitymuje z wymaganych dokumentów. Staram się nauczyć polskiego, ale nie jest to łatwe, nasze języki bardzo się od siebie różnią. Dodatkowa trudność jest taka, że mało mam styczności z Polakami poza pracą. Nie ma też żadnych podręczników ani bezpłatnych kursów polskiego. Zresztą trudno jest na to znaleźć czas.

Bardzo chciałbym poznać jakąś kobietę i założyć rodzinę. Rodzina i bliscy są dla mnie najważniejsi. [...]

Marzę, żeby mieć syna, to największa duma dla ojca.

Ogólnie jesteśmy bardzo spokojni i bardzo rzadko zdarza się nam łamać prawo, czy sprawiać jakiegokolwiek kłopoty wymiarowi sprawiedliwości w Polsce. Szybciej to my stajemy się ofiarami na przykład wyzisk, pobic czy wykorzystywania finansowego. Nasza bezradność w niektórych sytuacjach bierze się z nieznaności polskiego prawa, języka, jak również z nieuregulowanej sytuacji formalnej wielu z nas.

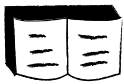
Moje największe trudności w Polsce to zdecydowanie sprawy związane z uzyskaniem karty pobytu i brak możliwości nadania osobom z Wietnamu statusu uchodźcy. Inna to nieznanomość języka, co jest szczególnie dotkliwie u lekarza czy w urzędzie.

Mam nadzieję, że uda mi się w Polsce jakoś urządzić. Wielu rzeczy się uczę i jestem pewien, że i ja, i moja społeczność może znaleźć sobie swoje miejsce wśród Polaków. Ambasadorami tej integracji będą pewnie wietnamskie dzieci wychowane w Polsce albo te polsko-wietnamskie, może nawet moje własne?

Tekst pochodzi z publikacji: A. Olszewska, A. Zawadzka, „Przespaceruj się w moich butach. O spotkaniach międzykulturowych”, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009. Cała publikacja dostępna na stronie internetowej www.isp.org.pl

S-75

KARTA PRACY

KARTA PRACY B

Przeczytajcie przykładowy opis sytuacji osoby, która znalazła się w Polsce. Następnie wspólnie odpowiedzcie na pytania:

- ➔ Z jakiego kraju pochodzi?
- ➔ Dlaczego przyjechał-a do Polski?
- ➔ Jak wygląda jego/jej życie w Polsce?
- ➔ Z jakimi trudnościami spotkał-a się w Polsce?

Добрий День / Dobry Deń, nazywam się Nadia, mam 41 lat. Do Polski przyjechałam 6 lat temu. Urodziłam się w okolicach Lwowa, więc Polska zawsze była mi bliska, nawet z językiem jest mi łatwiej niż innym Ukraińcom.

Dlaczego tu przyjechałam? Oczywiście za pracę i lepszymi zarobkami. U nas na Ukrainie jest teraz bardzo ciężko o pracę. Często trzeba zapłacić, żeby dostać etat, potem się jakiś czas pracuje, a potem Cię zwalniają i na Twoje miejsce przyjmują następnego, który zapłacił. [...]

S-76

KARTA PRACY

Do domu przyjeżdżam raz na dwa miesiące. Najbardziej tęsknię do mojego 12-letniego synka. Opiekuje się nim na co dzień moja mama. Chodzi do polskiej szkoły, kiedy będzie starszy może przyjedzie do mnie tu do Polski na studia... Ja z wykształcenia jestem ekonomistką, ale co mi po takim zawodzie, teraz mogę tu tylko sprzątać albo zajmować się dziećmi. Wiele z moich koleżanek wychowuje polskie dzieci. Śmiejemy się i płacemy, że nasze dzieci nie mają swoich mam i te tu, w Polsce, też za dużo ich obecności nie mają. Ot i życie, trzeba sobie radzić. Cała ta emigracja jest dla mnie trudna, przyjechałam tutaj i musiałam wszystko sama zorganizować: pracę i mieszkanie, nauczyć się języka.

Wynajmuję mieszkanie w Łomiankach, w kilka osób, żeby jak najwięcej odłożyć dla rodziny. Czasem bywa nam wesoło; zawsze jest z kim porozmawiać albo liczyć na pomoc, np. w znalezieniu pracy. A czasem bywa ciężko, jak trafi się na pijące towarzystwo. Teraz jestem w Warszawie, wcześniej szukałam pracy w Lublinie. Ostatnio bardzo się ucieszyłam, bo pani Małgosia, u której sprzątam dwa razy w tygodniu, podpisała ze mną umowę o pracę i czasowo zameldowała mnie u siebie w domu! Dzięki temu mam wizę i pozwolenie na pracę. W Polsce dużo jest zyczliwych ludzi...

[...] W Polsce złości mnie, kiedy na granicy celnicy wszystkich Ukraińców traktują jak przemytników i złodziei i zwracają się bez szacunku na „ty”. Fakt, że wiele osób przy granicy przemycza na przykład papierosy, ale nie wszyscy.

[...] Nie wiem, jak długo zostanę w Polsce, może na stałe? Polska dla mnie to dobre miejsce, tylko do domu tęsknię...

Tekst pochodzi z publikacji: A. Olszewska, A. Zawadzka, „Przespaceruj się w moich butach. O spotkaniach międzykulturowych”, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009. Cała publikacja dostępna na stronie internetowej www.isp.org.pl

KARTA PRACY C

Przeczytajcie przykładowy opis sytuacji osoby, która znalazła się w Polsce. Następnie wspólnie odpowiedzcie na pytania:

- Z jakiego kraju pochodzi?
- Dlaczego przyjechał-a do Polski?
- Jak wygląda jego/jej życie w Polsce?
- Z jakimi trudnościami spotkał-a się w Polsce?

Nihao, jestem z Chin i mam na imię Wong Li. Moje imię znaczy w przybliżeniu strażnik rodziny. Moi rodzice nadali mi takie imię, bo Chińczycy wierzą, że imię odzwierciedla cechy, jakie mamy później w życiu. [...]

Przyjechałem do Polski na studia, taka wymiana między uczelniami, i teraz uczę się od trzech miesięcy w jednej z warszawskich wyższych uczelni. W Chinach studiowałem stosunki międzynarodowe. W Polsce wykłady mam po angielsku; polski jest dla mnie bardzo trudny. Będę jednak chciał się nauczyć go trochę, bo przydałby mi się w codziennym życiu.

S-77

KARTA PRACY

Na początku jeżdżenie po Warszawie było dla mnie bardzo skomplikowane, nie ma informacji po angielsku, ani wyraźnych oznaczeń ulic. Mam wrażenie, że niewiele osób mówi po angielsku i może pomóc odnaleźć drogę.

Dlaczego wybrałem Polskę jako miejsce przyjazdu? Dlatego, że jest tu jeszcze tak mało Chińczyków; w innych krajach europejskich jest już duża społeczność chińska, a Polska jest jeszcze mało znana. Warszawa wydaje mi się bardzo spokojnym miastem, ludzie zdają się mieć dużo czasu i nigdzie się za bardzo nie śpieszą. Podoba mi się ten spokój. Nie ma też dużego ruchu na ulicach i jest na nich porządek, wszyscy trzymają się przepisów. Ja pochodzę z Kantonu, czyli Guangzhou, dużego miasta portowego na południu Chin. Ulice mojego miasta są bardzo tłoczne, rano zdarzają się korki na... chodnikach. Samochód zawsze ma pierwszeństwo przed ludźmi, gdyby kierowca czekał aż wszyscy przejdą, nigdy by nie dojechał na miejsce. [...]

Najbardziej brakuje mi, oprócz oczywiście mojej rodziny, chińskiej kuchni, szczególnie tego, jak gotuje moja mama.

Sam nie wiem, czy zostanę na stałe w Polsce. Teraz zależy mi, żeby nauczyć się świetnie angielskiego i poznać polskich przyjaciół.

Tekst pochodzi z publikacji: A. Olszewska, A. Zawadzka, „Przespaceruj się w moich butach. O spotkaniach międzykulturowych”, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009. Cała publikacja dostępna na stronie internetowej www.isp.org.pl

KARTA PRACY D

Przeczytajcie przykładowy opis sytuacji osoby, która znalazła się w Polsce. Następnie wspólnie odpowiedzcie na pytania:

- Z jakiego kraju pochodzi?
- Dlaczego przyjechał-a do Polski?
- Jak wygląda jego/jej życie w Polsce?
- Z jakimi trudnościami spotkał-a się w Polsce?

Hello, jestem Chidi z Nigerii. Kilka lat temu przyjechałem do Polski. Długo zajmowałem się sprzedażą na Stadionie Dziesięciolecia, to były głównie płyty i oprogramowanie komputerowe. Teraz, po zamknięciu targowiska, pracuję to tu, to tam.

Wyjechałem, bo mój kraj pełen jest niepokoju i napięć, ciężko się tam żyje. Nigerię zamieszkuje ponad czterysta grup etnicznych, mówiących każda w swoim języku...! Mają one odmienne tradycje i kulturę, sięgającą dawnych czasów. Dlatego naszym wspólnym językiem jest najczęściej angielski. Ta ogromna różnorodność jest ciekawa, ale bywa przyczyną wielu konfliktów. [...] Pomimo tego, że mój kraj ma bogate złoża ropy naftowej i moglibyśmy być bogaci, to ciągłe zamieszki, a nawet wojny, odstraszały biznesmenów od naszego kraju. Inna sprawa, że bez łapówek trudno jest cokolwiek załatwić, a korupcja jest wszechobecna.

[...] Polacy wydają mi się powściągliwi i nie żyją blisko ze swoimi rodzinami. U nas obowiązkiem jest pomaganie rodzinie, kuzynom. Jeśli komuś się lepiej powodzi, musi się podzielić swoim bogactwem, często w jego domu przez długi czas mogą mieszkać liczni kuzyni, krewni i powinowaci. Pomaganie członkom swojego plemienia jest ciężkim obowiązkiem, szczególnie na emigracji.

[...] Wybrałem Polskę ze względu na spokój i stosunkowo mało imigrantów. Podoba mi się bardzo przyroda w waszym kraju, parki w miastach i zieleń. U nas tego nie ma. Na minus działa zimno i brak słońca, szczególnie na początku trudno było mi się przyzwyczaić do pogody. No i jedzenie jest zupełnie inne. W naszej kuchni jest dużo przyprawy chili, jemy ostro, dużo mięsa.

[...] Na pewno w przyszłości nie wrócę do Nigerii, wolę zostać w Polsce i z Polką założyć rodzinę. Mimo różnych trudności, tutaj żyje mi się lepiej, a Polki są bardzo piękne!

Tekst pochodzi z publikacji: A. Olszewska, A. Zawadzka, „Przespaceruj się w moich butach. O spotkaniach międzykulturowych”, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009. Cała publikacja dostępna na stronie internetowej www.isp.org.pl

S-78

KARTA PRACY

bardziej wpływowe podmioty. Nierzadko też w krajach posiadających pożądane zasoby podsypane są konflikty wewnętrzne po to, by korzystając z destabilizacji regionu móc jeszcze taniej kupować surowce.

ŁAŃCUCH ZALEŻNOŚCI:

mieszkańcy krajów Południa żyjący w zdegradowanym środowisku i niestabilnej sytuacji politycznej, pracujący w trudnych warunkach za niewielką zapłatę → rządy krajów Południa uzależnione od współpracy z krajami Północy, promującymi handel surowcami na własnych warunkach → międzynarodowe konsorcja wydobywcze czasami wspierane przez rządy krajów Północy, korzystające z możliwości kupna tanich surowców → firmy w krajach Północy zbijające fortunę na produkcji dóbr luksusowych, takich jak urządzenia elektroniczne czy ekskluzywna

biżuteria → konsumenci z krajów Północy pragnący coraz nowszych i ciekawszych gadżetów.

Powyższe zagadnienia nie wyczerpują dziedzin, w których nasze działania mogą wspierać bądź niweczyć model zrównoważonego rozwoju. Pokazują jednak wyraźnie, że mało jest możliwości życia bez oddziaływania na cały świat i tylko nielicznym się to udaje. Musimy uważać na zasoby i równowagę środowiskową na poziomie lokalnym i globalnym, bo w czasach zglobalizowanych łańcuchów produkcji i konsumpcji możemy swoimi działaniami uniemożliwić godne życie ludziom na drugim końcu świata. Nasz ekologiczny ślad wydaje się więc być jednym z ważniejszych śladów, jakie po sobie zostawimy.

Scenariusz 1.

Czy suwerenność żywnościowa jest rozwiązaniem problemu głodu w krajach globalnego Południa?

Podstawa programowa:

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE, III etap edukacyjny - zakres podstawowy

23. Problemy współczesnego świata. Uczeń:

- 1) porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;
- 3) wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;
- 4) rozważa, jak jego zachowania mogą wpływać na

życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy).

GEOGRAFIA, IV etap edukacyjny - zakres podstawowy

2. Zróżnicowanie gospodarcze świata. Uczeń:

- 1) (...) wyróżnia regiony bogate i biedne (bogata Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
- 2) ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom

dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);
3) opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;
4) wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej).

HISTORIA,

IV etap edukacyjny - zakres rozszerzony

III. Dzieje nowożytne.

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Uczeń:

3) ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;

4) ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO,

IV etap edukacyjny - przedmiot uzupełniający

1. Europa i świat. Uczeń:

D.1.2. przedstawia spory o ocenę roli kolonializmu europejskiego dla Europy i terytoriów kolonizowanych;

E.1.2. charakteryzuje stanowiska w sporze o liberalizację światowego handlu i jej konsekwencje.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE,

IV etap edukacyjny - zakres rozszerzony

4. Struktura społeczna. Uczeń:

2) porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i wybranym państwie, wyjaśniając związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych.

40. Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym. Uczeń:

3) wyjaśnia przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy i działania, które ją zmniejszają lub powiększają;
4) przedstawia na przykładach wzajemne zależności pomiędzy państwami biednymi i bogatymi w polityce, ekonomii, kulturze i ekologii.

41. Globalizacja współczesnego świata. Uczeń:

1) przedstawia wieloaspektowy charakter procesów globalizacji (polityka, gospodarka, kultura, komunikacja, ekologia);

3) rozważa racje ruchów ekologicznych i alternglobalistycznych oraz racje ich przeciwników, formułując własne stanowisko w tej sprawie.

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI,

IV etap edukacyjny - tylko zakres podstawowy

4. Państwo, gospodarka. Uczeń:

12) ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji, sytuację młodych ludzi; rozważa możliwości ich rozwiązania.

Grupa wiekowa:

klasy III gimnazjum oraz szkoły ponadgimnazjalne.

Czas:

dwa zajęcia trwające po jednej godzinie lekcyjnej każde.

Miejsce:

pierwsze zajęcia: sala lekcyjna z wolną przestrzenią na środku, krzesła ustawione pod ścianami; drugie zajęcia: stoliki i krzesła ustawione do dyskusji, tak by wszyscy się widzieli.

Materiały:

konturowa mapa świata (lub szkic mapy świata) formatu minimum A3, pisaki, jeden duży arkusz papieru pakowego, cukierki (lub owoce, guziki, fasolki, orzechy), kartoniki z nazwą lub mapką konturową sześciu kontynentów, 6 egzemplarzy załącznika nr 2, powielony i pocięty na fragmenty załącznik nr 4 oraz zestaw pytań z treści scenariusza dla każdej grupy. Na drugie zajęcia akcesoria i kostiumy przygotowane we własnym zakresie przez uczniów.

Cel ogólny:

Uświadomienie uczniom przyczyn głodu na świecie i wpływu krajów Północy na dostęp do żywności w krajach Południa oraz wskazanie rozwiązań problemu głodu.

Cele szczegółowe:

- uczennica/uczeń potrafi wskazać najbogatsze i najbiedniejsze regiony świata,
- wyjaśnia pojęcia: bezpieczeństwo żywnościowe, suwerenność żywnościowa, głód jawny, głód utajony, niedożywienie, rolnictwo intensywne (przemysłowe), ekstensywne, rolnictwo zrównoważone, rolnictwo rodzinne,

- na podstawie danych statystycznych opisuje sytuację demograficzno-żywnościową świata,
- wskazuje na mapie obszary nadwyżek i niedoboru żywności na świecie,
- rozumie globalne zależności w produkcji i handlu żywnością łączące różne regiony świata,
- symbolicznie doświadcza nierównego podziału żywności na świecie,
- opisuje problem zawłaszczania ziemi, jego przyczyny i skutki,
- wymienia przyczyny powstawania głodu i ubóstwa na świecie,
- krytycznie ocenia sposoby walki z głodem na świecie,
- wymienia zalety i wady rolnictwa zrównoważonego, rodzinnego i przemysłowego,
- analizuje ideę suwerenności żywnościowej jako odpowiedzi na problem głodu,
- stosuje metodę myślowych kapeluszy, opracowując samodzielnie na podstawie dostępnych materiałów wystąpienia na temat dostępu do żywności w krajach globalnego Południa.

Przebieg pierwszych zajęć

Rozłóż na podłodze lub połączonych stołach duży arkusz papieru, np. pakowego. Na środku połóż lub narysuj mapę świata i na razie zakryj ją. Poproś uczniów, aby na pozostałej, wolnej części papieru narysowali (lub napisali), co jedli i pili w ciągu ostatnich dni. Jakie owoce jedli, jakie przyprawy pojawiły się w obiedzie, z czego zrobiony był dżem, jakie jedli orzechy. Zadbaj o to, by narysowane rzeczy nie powtarzały się i by była duża różnorodność produktów. Poświęćcie na to nie więcej niż 5 minut. Następnie odkryj mapę i poproś uczniów, aby postarali się połączyć rysunki produktów z miejscem, w którym dane owoce, orzechy, przyprawy i inne produkty rosną. Prawdopodobnie pojawi się wiele wątpliwości, a w wielu przypadkach w ogóle nie będzie wiadomo, skąd pochodzi dany produkt (możesz poprosić uczniów, aby każdy wybrał jeden z tych produktów i do następnej lekcji sprawdził, gdzie rośnie, które kraje produkują go najwięcej). Zadanie to pokaże, że elementy naszego zwykłego śniadania, obiadu czy deseru wyrosły w różnych zakątkach świata: sok ananasowy, ryż, banany, czekolada, kukurydza, curry, cynamon, wanilia, kiwi – wszystko to produkują rolnicy z całego świata. Możesz dodatkowo posłużyć się statystykami FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa, ang. Food and Agriculture

Organization of the United Nations) dostępnymi na stronie: <http://faostat.fao.org>, gdzie znajdziesz m.in. dane dotyczące produkcji w rolnictwie oraz dystrybucji i konsumpcji zarówno surowców, jak i produktów spożywczych.

Kolejnym etapem zajęć będzie uświadomienie sobie nierówności w dostępie do żywności w różnych częściach świata. Właściwe ćwiczenie poprzedź „rozgrzewką”. Poproś uczniów, aby stanęli na środku sali. Na dany sygnał wszyscy uczniowie razem za pomocą swoich ciał tworzą jakąś figurę geometryczną np. trójkąt, kwadrat. Nie włączaj się w działanie uczniów, pozostaw im wolną rękę w ustawianiu się. Następnie utrudniamy zadanie. Poproś o utworzenie widelca, okularów, drabiny itp. Po kilku takich rundach będzie łatwiej zrealizować właściwe zadanie. Ćwiczenie to pobudza kreatywność, a przede wszystkim młodzież ćwiczy pracę w grupie. Dla obserwatora zaś ćwiczenie jest cenne, bo ukazuje, jakie role w grupie ogrywiają poszczególni uczniowie.

Rozdaj sześciu wybranym uczniom wycięte z kartonu kontury sześciu kontynentów (dla każdego po jednym, Ameryka Środkowa powinna być włączona do Ameryki Południowej) i wyjaśnij, że będą liderami kontynentów. Poproś uczniów, aby wyobrazili sobie, że na podłodze leży ogromna mapa świata. Na dany sygnał uczniowie mają podzielić się i stanąć na wyobrażonych kontynentach w taki sposób, by odwzorować proporcjonalnie liczbę zamieszkujących je ludzi. Zadanie będzie trudne, gdyż nie tylko mapę świata grupa musi sobie wyobrazić, a w pierwszym momencie każdy tę mapę wyobraża sobie inaczej, ale dochodzi jeszcze dodatkowa trudność w postaci podzielenia uczniów na grupy Azjatów, Afrykanów, Europejczyków, Amerykanów z Północy i Południa, Australijczyków. Kiedy uczniowie stoją już na wyobrażonych kontynentach, odczytaj z **załącznika nr 1** procentowy udział mieszkańców danych kontynentów i poproś o ewentualne korekty na mapie.

Po zakończeniu poproś o pozostanie na miejscu. Powiedz, że masz w torebce cukierki (lub śliwki, wiśnie, suszone morele), które symbolizują żywność zużywaną na świecie (zarówno do konsumpcji, jak i marnowaną w domach i w handlu, w produkcji, zużywaną na agropaliwa itp., 1 cukierek to mniej więcej 2500 kcal). Wyjaśnij, że masz 45 cukierków. Zapytaj, w jaki sposób masz podzielić cukierki pomiędzy mieszkańców świata. Większości osób

automatycznie nasunie się odpowiedź, że dla każdego po jednym. Poproś, aby grupy z każdego kontynentu zapisały w tabeli (rozdać **załącznik nr 2** i pisak), jaki według nich jest obecny podział żywności na świecie w przeliczeniu na cukierki przy założeniu, że ich liczba jest ograniczona tj. 45 sztuk. Po zakończeniu porównajcie wyniki, w trakcie może wywiązać się dyskusja nad rozbieżnościami. Zapisz uśrednione wyniki na tablicy (pamiętaj, że liczba cukierków musi się sumować do liczby 45) i rozdać cukierki, ale poproś, by uczniowie ich jeszcze nie jedli. Następnie podaj do zapisania w tabeli rzeczywisty procentowy podział (**załącznik nr 1**) żywności na świecie i poproś uczniów o odpowiednie przekazanie cukierków. Poproś, aby uczniowie przeliczyli, ile cukierków albo jaka część cukierka przypada na osobę na danym kontynencie.

Na zakończenie ćwiczenia poproś, aby grupy położyły swoje cukierki na mapie (wykorzystaj mapę z pierwszej części zajęć) na odpowiednie kontynenty i jeszcze raz spojrzeli na ten podział. Zwróć uwagę, że regiony najbardziej doświadczone biedą i głodem lub niedożywieniem są często jednocześnie dostarczycielami żywności dla krajów bogatej Północy.

*** Łatwiejsza w wykonaniu, ale mniej emocjonująca i mniej działająca na wyobraźnię wersja ćwiczenia z cukierkami.**

Rozłóż na stole mapę świata (fizyczną lub polityczną) dużego formatu (np. ścienną). Przygotuj 22-25 drobnych przedmiotów, które będą symbolizowały populację ludzi na Ziemi, mogą to być guziki, orzechy, figurki. Poproś uczniów, żeby w toku dyskusji zdecydowali, a następnie rozłożyli przedmioty symbolizujące ludzi na poszczególnych kontynentach tak, aby odzwierciedlały one proporcjonalny podział ludzi żyjących na kontynentach. Po zakończeniu pracy w razie potrzeby zweryfikuj ustalenia uczniów i rozłóż prawidłowo „ludziki” na mapie (zgodnie z **zał. nr 1**). Następnie wyjmij 45 innych drobnych elementów np. guzików, fasolek itp. i poproś o rozłożenie na mapie proporcjonalnie do konsumowanej przez mieszkańców poszczególnych kontynentów żywności. Po zakończeniu ponownie zweryfikuj rezultat, a następnie prowadź dalszą część zajęć zgodnie z wcześniejszym opisem.

Poproś uczniów, aby usiedli na miejsca i powiedzieli, jakie są ich odczucia po tym ćwiczeniu. Poproś, aby każdy wypowiedział się z perspektywy mieszkańca kontynentu, który tymczasowo zamieszkiwał oraz ze

swojej własnej perspektywy jako młodej osoby mieszkającej w Polsce. Kiedy wypowiedzą się już wszystkie osoby, zbierz cukierki z mapy, poczęstuj wszystkich uczniów i podsumuj zajęcia stwierdzeniem, że problem głodu i niedożywienia w dzisiejszym świecie nie jest spowodowany brakiem lub niedoborem żywności, ale przede wszystkim jest wynikiem braku dostępu do żywności (braku środków i warunków, które pozwoliłyby na zakup lub wytworzenie odpowiedniej ilości pożywienia). Poproś o próbę zdefiniowania pojęcia „bezpieczeństwo żywnościowe” i „suwerenność żywnościowa”. Rozwiń te pojęcia w oparciu o informacje z **załącznika nr 3**.

Praca domowa

Ostatnim elementem zajęć będzie zadanie pracy domowej. Wyjaśnij uczniom na czym polega metoda „myślowych kapeluszy” Edwarda de Bono (**załącznik nr 4**). Podziel uczniów na 6 grup i rozłóż wśród nich kolory kapeluszy. Poproś o przygotowanie się do dyskusji na temat globalnych zależności w produkcji i dystrybucji żywności oraz przyczyn głodu w krajach globalnego Południa.

Poproś o odniesienie się do poniższych tez i uwzględnienie zagadnień:

- czy kraje globalnego Południa mogą przy odpowiednim wsparciu i polityce wyżywić swoich ludzi? Czy suwerenność żywnościowa jest możliwa?
- czy handel żywnością można traktować jak handel każdym innym towarem?
- czy dostęp do odpowiedniej ilości żywności powinien być prawem każdego człowieka?
- gdzie leży rozwiązanie problemu głodu: w rolnictwie zrównoważonym czy intensywnym?
- w jaki sposób na sytuację żywnościową w krajach globalnego Południa wpływają kraje bogate (poprzez politykę, rolnictwo przemysłowe, relacje handlowe)?
- w jaki sposób zawłaszczanie ziemi wpływa na sytuację żywnościową w krajach globalnego Południa?
- czy produkcja agropaliw jest etyczna w kontekście problemu głodu na świecie?
- czy wolny handel ma wpływ na sytuację żywnościową w krajach globalnego Południa?

Dodatkowo poproś o przygotowanie słowniczka wyrazów związanych z tematem tak, by wszystkie pojęcia były dla uczniów w trakcie dyskusji zrozumiałe: głód jawny, głód utajony, niedożywienie, rolnictwo intensywne i ekstensywne,

interwencjonizm państwowy, protekcjonizm, suwerenność żywnościowa, bezpieczeństwo żywnościowe. Wskaż uczniom źródła, z których mogą korzystać (na końcu scenariusza).

Uczniowie mogą przygotować sobie dane, rekwizyty, pomoce itp. Zwróć uwagę uczniów, że jest to zadanie zespołowe i nie wystarczy fakt, że każdy z uczniów indywidualnie przygotuje się do dyskusji. Członkowie zespołu powinni razem przygotować krótkie 3-4 minutowe wystąpienie. Wyznacz datę dyskusji i poproś, aby w tym dniu uczniowie ubrali się zgodnie z wylosowanym kolorem lub przygotowali sobie nakrycia głowy, tak aby na pierwszy rzut oka wiadomo było, którą grupę reprezentują.

Przebieg drugich zajęć

Z pomocą uczniów zaaranżuj klasę do zajęć. W sali powinny znaleźć się stanowiska dla sześciu grup, ale krzesła powinny być ustawione do środka, tak by grupy mogły dyskutować ze sobą. Jeśli jest taka potrzeba uczniowie mogą przygotować i zaprezentować swoje rekwizyty (powiesić na tablicy, zrobić wystawkę, naszykować mapę itp.).

Poproś uczniów o zajęcie miejsc w odpowiednich grupach i oficjalnie rozpocznij „Konferencję na temat globalnych zależności w produkcji i dystrybucji żywności oraz dostępu do żywności w krajach globalnego Południa”.

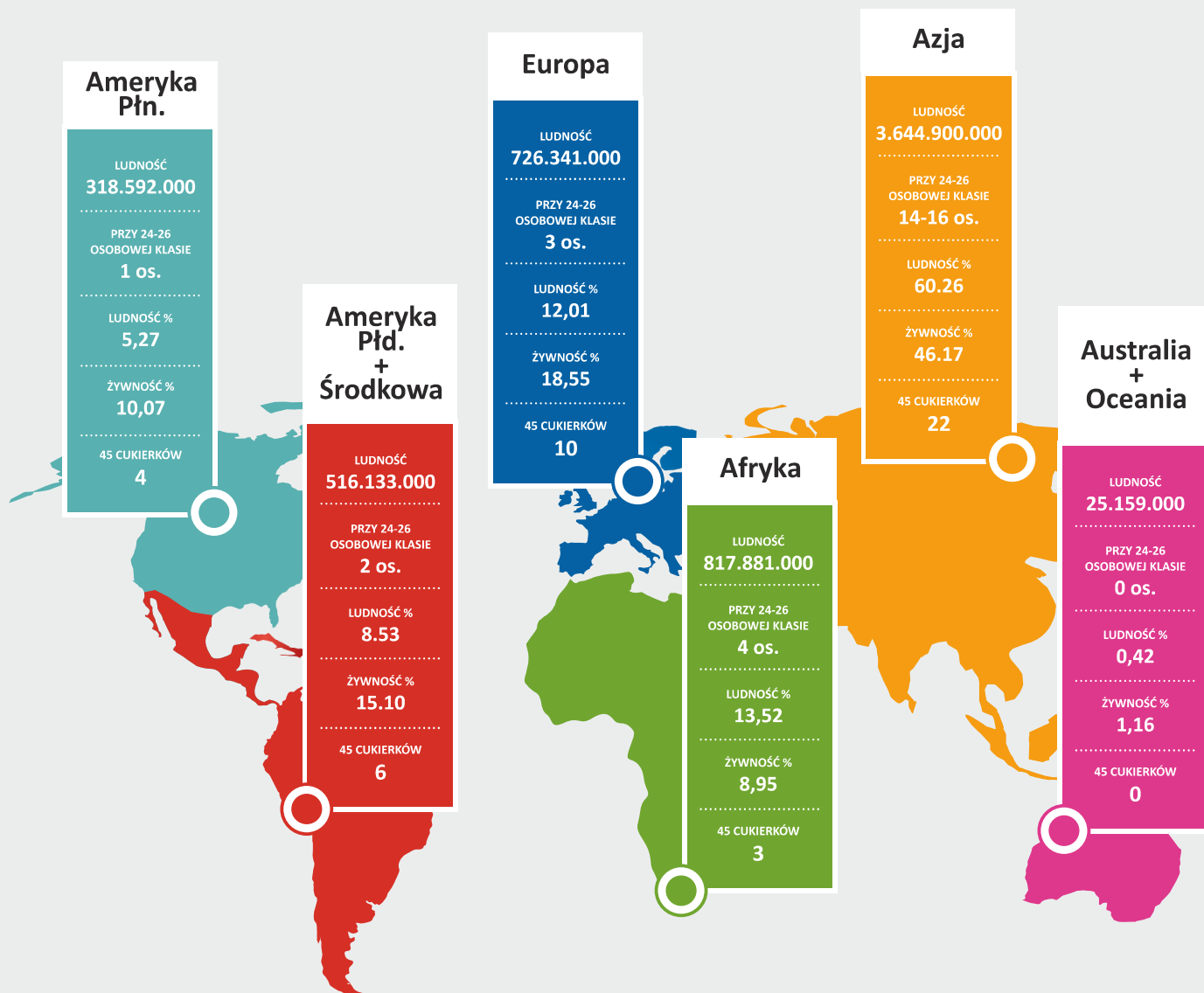
Poproś o wystąpienia kolejnych grup, a następnie rozpocznij dyskusję. W trakcie możesz zadawać pytania pomocnicze, kierunkujące dyskusję. Notuj najważniejsze wnioski na tablicy lub arkuszach papieru, tak aby łatwiej było podsumować dyskusję. Poproś o końcowe wypowiedzi liderów grup.

Na zakończenie wyświetl dwie prezentacje przygotowane przez Instytut Globalnej Odpowiedzialności:

- pierwsza w syntetyczny sposób mówi skąd bierze się problem głodu wśród społeczności rolniczych w krajach Południa:
<http://www.silnepoludnie.pl/dla-szkol/materialy-edukacyjne/25>,
- druga prezentacja przedstawia skuteczne i dostępne dla każdego sposoby walki z problemem głodu:
<http://www.silnepoludnie.pl/dla-szkol/materialy-edukacyjne/26>.

Dział: Zrównoważony Rozwój

Załącznik nr 1 - PODZIAŁ ŻYWNOCI NA ŚWIECIE

Załącznik nr 2 - KARTA PRACY DLA GRUP

Afryka	Ameryka Płn.	Ameryka Płd.	Azja	Europa

Załącznik nr 3 - SUWERENNOŚĆ ŻYWNOŚCIOWA

Ponad miliard ludzi na świecie cierpi głód i niedożywienie, z czego ponad 90% żyje w krajach rozwijających się, w przeważającej większości na terenach wiejskich. Każdego dnia 25 tysięcy osób, dorosłych i dzieci umiera z powodu głodu i powiązanych z nim przyczyn.

Dostępne dane wskazują, że pomimo tego, iż produkowanej globalnie żywności jest więcej niż ilość wystarczająca dla zaspokojenia potrzeb światowej populacji, w ciągu ostatniej dekady liczba osób głodnych i niedożywionych bynajmniej nie zmalała, ale wyraźnie wzrosła. Problem głodu w dzisiejszym świecie nie jest zatem spowodowany brakiem lub niedoborem żywności, lecz jest wynikiem przede wszystkim braku dostępu do żywności, tzn. do odpowiednich środków materialnych lub produkcyjnych, które pozwoliłyby ludziom dotkniętym biedą na wytworzenie lub zakup wystarczającej ilości pożywienia. niesprawiedliwa dystrybucja żywności, ziemi i innych środków produkcji, niekorzystna organizacja rynków rolnych oraz niewłaściwa polityka rolna zarówno na poziomie międzynarodowym jak i lokalnym stanowią podstawowe przyczyny tej skandalicznej sytuacji. Co więcej, w ten sposób łamane jest jedno z podstawowych praw człowieka, jakim jest prawo do żywności. To prawo każdej osoby do wyżywienia się, a dla tych, którzy żyją z rolnictwa, oznacza również prawo do pracy w zgodzie z zasadami zrównoważonego rolnictwa i zapewniającej odpowiednie dochody.

Próbą odpowiedzi na wspomniane przyczyny problemu głodu i niedożywienia setek milionów ludzi w krajach globalnego Południa jest koncepcja suwerenności żywnościowej (ang. food sovereignty).

Suwerenność żywnościowa jest najczęściej rozumiana jako prawo ludności i poszczególnych krajów do samodzielnego definiowania własnej polityki rolnej i żywnościowej, która umożliwia zaspokojenie potrzeb i oczekiwań ludności oraz osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju, a jednocześnie nie szkodzi krajom trzecim. Suwerenność żywnościowa daje priorytet lokalnej produkcji i konsumpcji żywności, ale nie wyklucza międzynarodowego handlu produktami rolnymi. Sprzyja jednakże kształtowaniu takiej polityki i praktyk handlowych, które najlepiej służą prawu ludności poszczególnych krajów do pożywej,

bezpiecznej i kulturowo odpowiedniej żywności oraz bezpiecznej, zdrowej i ekologicznie zrównoważonej produkcji.

Oprócz reorganizacji produkcji żywności oraz handlu produktami rolnymi, suwerenność żywnościowa wskazuje także na konieczność podjęcia odpowiednich działań w zakresie poprawy sytuacji kobiet rolniczek w kwestii dostępu do ziemi, narzędzi, nasion, wiedzy specjalistycznej i dostępu do rynków lokalnych oraz ochrony i zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych.

Za podstawową zasadę suwerenności żywnościowej można uznać nieodzowność demokratycznego udziału w kształtowaniu polityki rolnej i żywnościowej wszystkich, na których ma ona wpływ, ze szczególnym uwzględnieniem mieszkańców terenów wiejskich w krajach globalnego Południa, kobiet, rolników małorolnych i bezrolnych, czyli tych, którzy są najbardziej narażeni na głód i niedożywienie.

[Źródło: <http://globalnepoludnie.pl/Suwerennosc-zywnosciowa>]

Załącznik nr 4 - MYŚLOWE KAPELUSZE EDWARDA DE BONO (OPIS METODY)

Metoda sześciu myślowych kapeluszy to metoda rozwiązywania problemów za pomocą uporządkowanego (i podporządkowanego danemu kolorowi) myślenia. Kapelusz jest tu atrybutem, który zakładany na głowę zmienia sposób naszego myślenia zgodnie z charakterem danego koloru. Warto faktycznie przygotować kolorowe nakrycia głowy lub chociaż identyfikatory czy naklejki w danym kolorze: białym, czerwonym, czarnym, żółtym, zielonym, niebieskim. Kolory kapeluszy symbolizują różne typy myślenia, analizy problemu oraz argumentacji: optymista, krytyka czy racjonalista. Zaletą metody jest odgrywanie ról, dzięki czemu uczestnicy nie reprezentują siebie, lecz wypowiadają się w sposób wymuszony metodą, nie muszą się wstydić czy ukrywać emocji, czy mówić to, co wypada. Metoda pozwala uniknąć wielu sporów, gdyż oddziela fakty od emocji. Istnieje wiele sposobów użycia tej metody. Możemy podzielić uczestników na grupy i przypisać im różne kapelusze na czas dyskusji (tą metodę zastosowano w scenariuszu). W łatwiejszej wersji wszyscy uczestnicy na raz przybierają dany kolor kapelusza (i wypowiadają się zgodnie z instrukcją dla danego koloru) i zmieniają kapelusze zgodnie z kolejnością wskazywaną przez prowadzącego.

Kapelusz biały

to fakty, dane, neutralne informacje na temat sytuacji czy problemu. Ten kapelusz nie wydaje żadnych opinii, jest całkowicie obiektywny, jego zadaniem jest tylko i wyłącznie przedstawienie danych.

Kapelusz czerwony

to emocje, intuicja, przeczucia, wrażenia. Ten kapelusz ocenia subiektywnie sytuację na podstawie swoich emocji, jego wypowiedzi mogą być gorące, intensywne, a nawet wewnętrznie sprzeczne.

Kapelusz czarny

to krytyka, pesymizm i czarnowidztwo. Kapelusz ten jest „advokatem diabła”, wyszukuje słabe punkty, zagrożenia, sprawdza i weryfikuje. Nie robi tego na złość, tylko by uniknąć błędów.

Kapelusz żółty

to optymizm, motywacja, entuzjazm i nadzieja. Ukazuje zyski i zalety rozwiązań, zachęca do działania, widzi wszystko w „różowych okularach”.

Kapelusz zielony

to kopalnia pomysłów, twórca i innowator. Wymyśla rozwiązania, alternatywy, prowokuje i przełamuje schematy.

Kapelusz niebieski

to kierownik dyskusji, zarządza wszystkimi kapeluszami, ma ogłód na całość dyskusji, patrzy z dystansu i pilnuje porządku, zadaje pytania, określa problem, wskazuje cel, a na koniec podsumowuje dyskusję.

Staraj się przestrzegać kilku zasad. Dyskusję zawsze zaczynaj od niebieskiego kapelusza tak, aby sformułować problem, cel i przebieg spotkania. Gdy problem jest emocjonujący, zacznij od czerwonego kapelusza, jeśli nie, zacznij od białego. Każdego kapelusza można używać dowolną ilość razy aż do rozwiązania problemu. Nie ma przyjętej reguły co do kolejności kapeluszy, należy obserwować sytuację i dostosowywać się do okoliczności, jednak warto pamiętać, że dobrze jest po zielonym kapeluszu z pomysłami, oddać głos żółtemu. Po żółtym zakładamy czarny, by znaleźć słabe punkty pomysłów. Końcowa ocena należy do czarnego kapelusza, ale jego wypowiedź zamyka głos kapelusza czerwonego, który ocenia, czy wnioski nam się podobają. Całość dyskusji podsumowuje kapelusz niebieski. Do końcowej oceny pomysłu wykorzystujemy czarny kapelusz, po którym wkładamy czerwony, by zobaczyć czy podoba nam się pomysł.

Literatura:

- Strona Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (ang. Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO), <http://www.fao.org>
- Strona europejskiej konfederacji organizacji pozarządowych Concorde zajmujących się pomocą rozwojową, <http://www.concordeurope.org/>
- Strona kampanii *Wyżywić Świat* Polskiej Zielonej Sieci, <http://globalnepoludnie.pl/Kampania-WYZYWIC-SWIAT>
- Strona Instytutu Globalnej Odpowiedzialności zawierający aktualne informacje na temat rolnictwa i dostępu do ziemi na świecie, <http://silnepoludnie.pl>
- Strona ruchu NYELENI na rzecz suwerenności żywnościowej, <http://www.nyelenieurope.net/en/>
- Deklaracja Nyeleni w jęz. polskim, <http://www.nyelenieurope.net/index.php/en/download/category/34-polish?download=159:nyeleni-declaration-polish>
- Raport na temat głodu na świecie, 2011 Global Hunger Index, <http://www.ifpri.org/publication/2011-global-hunger-index>
- Joanna Góral-Wojtalik, Gabriela Lipska-Badoti, Dorota Moran, *Jemy! A kto płaci?* Zestaw scenariuszy dla gimnazjum na temat konsumpcji w Polsce i suwerenności żywnościowej w krajach globalnego Południa, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2010
- Strona kampanii Instytutu Globalnej Odpowiedzialności *Na Swoim* poświęcona walce ze zjawiskiem przejmowania ziemi, <http://www.igo.org.pl/na-swoim>
- Informator *Przejmowanie ziemi uprawnej w krajach rozwijających się godzi w ich bezpieczeństwo żywnościowe*, Food and Water Europe, 2010, <http://www.foodandwaterwatch.org/europe/przejmowanie-ziemi-uprawnej>
- *Wspólna Polityka Rolna UE bardziej solidarna z globalnym Południem*. Propozycje dla parlamentarzystów z Unii Europejskiej i krajów AKP, Pascal Erard (red.), 2011, http://globalnepoludnie.pl/IMG/pdf/Broszura_2011.pdf

BIBLIOGRAFIA

Publikacje:

K. Brunetko, *Kapuściński: Nie ogarniam świata. Z Ryszardem Kapuściński, spotykają się Witold Bereś i Krzysztof Burnetko*, Wydawnictwo Świat Książki, 2007.

M. Chomczyńska – Miliszkiewicz, *Polubić szkołę*, WSiP, Warszawa 1995.

J. Korzeniowski, M. Machątek *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

E. Linek, *Zastosowanie metody dociekań filozoficznych w edukacji globalnej* [w:] *Zrozum świat. Materiały z zakresu edukacji globalnej dla szkół podstawowych*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności IGO. Dostępny w Internecie: http://teg.edu.pl/wp-content/uploads/2014/10/IGO_zrozum_swiat.pdf.

M. Lippman, *Czym jest krytyczne myślenie* [w:] B. Elwich, A. Łagodzka, *Filozofia dla dzieci. Wybór artykułów*, Fundacja „Edukacja dla Demokracji”, Warszawa 1996.

G. Lipska-Badotti, *Metoda dociekań filozoficznych w edukacji globalnej* [w:] M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2015. Dostępny w Internecie: http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/DSW_Edukacja-globalna_PL_v1.1-1.pdf.

M. Łobocki, *W poszukiwaniu skutecznych form wychowania*, WSiP, Warszawa 1990.

M. Nowicka-Kozioł, *Refleksyjność w szkole dla demokracji* [w:] „Nowa Szkoła” 1993, nr 6.

A. Podsiadły, *Gra miejska w szkole krok po kroku – scenariusz kreatywnej, nowoczesnej lekcji bez tablicy interaktywnej i komputera*. Dostępny w Internecie: http://www.eid.edu.pl/blog/wpis,gra_miejska_w_szkole_krok_po_kroku_-_scenariusz_kreatywnej_nowoczesnej_lekcji_bez_korzystania_z_tablicy_interaktywnej_i_komputera,1261.html.

A. M. Sharp, *Wspólnota dociekająca. Edukacja dla demokracji*, „Edukacja Filozoficzna” 1994, nr 17.

Raport z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej, Warszawa 2011. Dostępny w Internecie: http://www.zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Dokumenty/Ministerialne/raport_z_procesu_miedzysektorowego_eg.pdf.

Uczymy jak uczyć edukacji globalnej. Podręcznik dla nauczycieli akademickich. Dostępny w Internecie: http://issuu.com/igo1/docs/uczymy_jak_uczyc_educacji_globalnej/18.

Włącz się do gry, Gra miejska, a co to takiego. Dostępny w Internecie: http://www.pah.org.pl/m/1675/2011-12-05_PAH_wlacz-sie-do-gry.pdf.

Strony internetowe:

www.ceo.org.pl/sites/default/files/.../eg_w_podstawie_programowej.pdf

<http://eg.edudemo.org.pl/czym-jest-eg/jakosc-eg>

<http://www.malopolska.pl/Obywatel/reddso/Strony/default.aspx>

<http://www.zagranica.org.pl/>

ANEKS

Aneks 1.

Edukacja globalna w podstawie programowej – spis zagadnień

Niektóre treści podstawy programowej w ramach różnych przedmiotów oraz etapów edukacyjnych częściowo lub w całości pokrywają się z tematyką edukacji globalnej. Poniższy wykaz treści nauczania jest dostępny na stronie internetowej: http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/eg_w_podstawie_programowej.pdf

EDUKACJA HISTORYCZNA I OBYWATELSKA

EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA W ZAKRESIE EDUKACJI SPOŁECZNEJ

Treści nauczania – klasa I szkoły podstawowej (wybór)

Wychowanie do zgodnego współdziałania z rówieśnikami i dorosłymi

Uczeń kończący klasę I:

1) (...) wie, że warto być odważnym, mądrym i pomagać potrzebującym (...).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec III klasy szkoły podstawowej (wybór)

Uczeń kończący klasę III:

1) odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym;

4) jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa;

7) (...) orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata.

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO – II etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń (...) porządkuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je; stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych historycznych i współczesnych wydarzeń.

IV. Zainteresowanie problematyką społeczną

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

V. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

7. Problemy ludzkości. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co oznacza powiedzenie „świat stał się mniejszy” i wskazuje przyczyny tego zjawiska;
- 4) opowiada o przejawach nędzy na świecie oraz formułuje własną opinię o działaniach pomocowych podejmowanych przez państwa lub organizacje pozarządowe;
- 5) wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie.

Zalecane warunki i sposób realizacji

Zadaniem szkoły jest kształtowanie u uczniów następujących postaw:

1. zaangażowanie w działania obywatelskie: uczeń angażuje się w działania społeczne;
2. wrażliwość społeczna: uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;
3. odpowiedzialność: uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;
4. poczucie więzi: uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną;

5. tolerancja: uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeżeli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi; przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

HISTORIA – III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; (...) wyjaśnia

związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla zrozumienia świata współczesnego.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

16. Wielkie odkrycia geograficzne. Uczeń:

16.2. ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata.

31. Rozwój cywilizacji przemysłowej. Uczeń:

31. 2. podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego;

32. Europa i świat w XIX w. Uczeń:

32. 3. wyjaśnia przyczyny i sytuuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;

32. 4. ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw.

36. Europa i świat na przełomie XIX i XX w. Uczeń:

36. 1. przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego;

36. 2. charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego.

HISTORIA – IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego (...).

III. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

10. Świat po II wojnie światowej. Uczeń:

10. 5. sytuuje w czasie i przestrzeni proces dekolonizacji oraz ocenia jego następstwa, uwzględniając rolę ONZ;

10. 11. opisuje zmiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej.

HISTORIA – IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego (...).

III. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

III. Dzieje nowożytne

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Uczeń:

1. 3. ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;

1. 4. ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.

IV. Wiek XIX

6. Europa i świat w XIX w. Uczeń:

6. 3. opisuje zasięg i ekspansję kolonialną Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Rosji i Stanów Zjednoczonych;

6. 4. analizuje polityczne, gospodarcze i społeczne przyczyny oraz następstwa podbojów kolonialnych państw europejskich w Azji, Afryce.

V. Wiek XX

9. Europa i świat w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych. Uczeń:

9. 7. wyjaśnia cele utworzenia ONZ i charakteryzuje jego rolę w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata.

10. Rozpad systemu kolonialnego. Uczeń:

10. 1. opisuje główne etapy procesu dekolonizacji Azji i Afryki, z uwzględnieniem Indii oraz Indochin;

10. 2. opisuje zmiany na politycznej mapie świata w wyniku procesu dekolonizacji;

10. 3. ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki procesu dekolonizacyjnego.

18. Przemiany cywilizacyjne w drugiej połowie XX wieku. Uczeń:

18. 2. rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury masowej i elitarnej oraz przemiany obyczajowe drugiej połowy XX w.;

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE – III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji

Uczeń (...) wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:

5. 3. przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (...) i uzasadnia ich znaczenie dla obywateli;

5. 4. wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;

5. 5. opracowuje – indywidualnie i w zespole – projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości go realizuje (np. jako wolontariusz).

8. Narod i mniejszości narodowe. Uczeń:

8. 3. wymienia mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce i przedstawia przysługujące im prawa, na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje jedną z tych grup (jej historię, kulturę, obecną sytuację).

9. Patriotyzm dzisiaj. Uczeń:

9. 4. uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;

9. 5. rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

10. Państwo i władza demokratyczna. Uczeń:

10. 6. wyjaśnia, czym są prawa człowieka i uzasadnia ich znaczenie we współczesnej demokracji.

22. Współpraca i konflikty międzynarodowe. Uczeń:

22. 1 wyjaśnia, czym zajmuje się ONZ, jej najważniejsze organy (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny) i wybrane organizacje międzynarodowe;

22. 2 wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; omawia przebieg i próby rozwiązania jednego z nich.

23. Problemy współczesnego świata. Uczeń:

23. 1. porównuje sytuacje w krajach biednego Południa i bogatej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;

23. 2. uzasadnia potrzebę pomocy humanitarnej i angażuje się (w miarę swoich możliwości) w działania instytucji (także pozarządowych), które ją prowadzą;

23. 3. wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;

23. 4. rozważa, jak jego zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy);

23. 5. ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie;

31. Etyka w życiu gospodarczym. Uczeń:

31. 1 przedstawia zasady etyczne, którymi powinni się kierować pracownicy i pracodawcy; wyjaśnia,

na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE - IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

I. Wykorzystywanie i tworzenie informacji

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy (...).

III. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

VI. Znajomość praw człowieka i sposób ich ochrony

Uczeń wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszenia i wie, jak można je chronić.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Prawa człowieka. Uczeń:

5. 2. wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;

5. 3. podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;

5. 4. znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informacje o przypadkach łamania praw człowieka na świecie;

5. 5. bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności;

6. Ochrona praw i wolności. Uczeń:

6. 4. przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; w miarę swoich możliwości włącza się w wybrane działania (np. podpisuje apel, prowadzi zbiórkę darów);

6. 5. rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji;

6. 6. znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE - IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń rozpoznaje problemy w skali lokalnej, krajowej, europejskiej czy globalnej oraz szuka ich rozwiązania.

Rozumie złożoność problemów społecznych i politycznych; dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego.

VI. Dostrzeganie współzależności we współczesnym świecie

Uczeń przedstawia związki między swoim życiem a sytuacją swojej społeczności lokalnej, sytuacją Polski, Europy i świata. Wyjaśnia złożoność zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych.

Uwzględnia perspektywę globalną w interpretacji tych zjawisk.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Zmiana społeczna. Uczeń:

5. 5. charakteryzuje wybrany ruch społeczny, np.: Solidarność, ruch niepodległościowy non-violence Mahatmy Gandhiego, ruch praw obywatelskich Martina L. Kinga, ruch na rzecz ochrony środowiska naturalnego, ruch emancypacji kobiet.

6. Naród, ojczyzna i mniejszości narodowe. Uczeń:

6. 5. rozpoznaje przejawy ksenofobii, antysemityzmu, rasizmu i szowinizmu i uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

7. Procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie. Uczeń:

7. 3. wyjaśnia, dlaczego w Europie integracja imigrantów z krajów pozaeuropejskich rodzi trudności; ocenia sytuację imigrantów w Polsce;

7. 4. omawia na przykładach przyczyny i sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami;

7. 5. omawia przyczyny i skutki konfliktów społecznych w krajach Afryki, Azji, Ameryki Południowej i Środkowej.

8. Kultura i pluralizm kulturowy. Uczeń:

8. 3 rozpoznaje najważniejsze cechy kultury wskazanej społeczności;

8. 8. rozróżnia tolerancję od akceptacji, ocenia ich znaczenie dla życia społecznego.

10. Edukacja w XXI wieku. Uczeń:

10. 1. przedstawia rolę szkoły i edukacji nieformalnej we współczesnym społeczeństwie informacyjnym.

12. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:

12. 4. opisuje formy aktywności obywateli w ramach społeczności lokalnej, regionu, państwa oraz na poziomie globalnym; w miarę możliwości uczestniczy w wybranym działaniu.

13. Opinia publiczna. Uczeń:

13. 2. wskazuje przykłady wpływu opinii publicznej na decyzje polityczne.

14. Środki masowego przekazu. Uczeń:

14. 1. wyjaśnia, jakimi zasadami etycznymi powinny się kierować media i ocenia przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów.

15. Demokracja – zasady i procedury. Uczeń:

15. 1. opisuje wartości będące fundamentem współczesnej demokracji; podaje różne sposoby rozumienia wolności, równości i sprawiedliwości.

36. Prawa człowieka. Uczeń:

36. 2. przedstawia argumenty na rzecz uniwersalności praw człowieka i przeciw niej;

36. 3 rozróżnia prawa i wolności osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne; wskazuje, do której generacji należą poszczególne prawa.

38. Światowy i europejski system ochrony praw człowieka. Uczeń:

38. 5. analizuje z punktu widzenia międzynarodowych standardów praw człowieka przypadki naruszenia praw człowieka i wolności w różnych państwach;

38. 17. opisuje i ocenia działania wybranych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka.

39. Polityka zagraniczna. Uczeń:

39. 4. przedstawia działania Polski w dziedzinie pomocy rozwojowej;

39. 5. charakteryzuje relacje Polski z wybranymi państwami, na podstawie samodzielnie zabranych informacji.

40. Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym. Uczeń:

40. 3. wyjaśnia przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy, które ją zmniejszają lub powiększają;

40. 4. przedstawia wzajemne zależności pomiędzy krajami Północy i Południa w dziedzinach polityki, ekonomii, kultury i ekologii;

40. 5. wskazuje i wyjaśnia przyczyny konfliktów zbrojnych we współczesnym świecie;

40. 6. rozważa możliwości przeprowadzenia akcji humanitarnych, współpracy rozwojowej i innych interwencji pokojowych na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne;

40. 7. wymienia konflikty, którym towarzyszy terroryzm, wyjaśnia ich przyczyny oraz motywy i sposoby działania terrorystów (...);

40. 8. przedstawia inicjatywy na rzecz pokoju, demokracji i praw człowieka (w tym działania laureatów Pokojowej Nagrody Nobla).

41. Globalizacja współczesnego świata. Uczeń:

41. 1. przedstawia wieloaspektowy charakter procesów globalizacji (polityka, gospodarka, kultura, komunikacja, ekologia);

41. 2. ocenia rolę wybranych państw oraz instytucji o zasięgu globalnym (organizacji, korporacji, mediów) w procesach globalizacyjnych;

41. 3. rozważa racje ruchów ekologicznych i alterglobalistycznych oraz racje ich przeciwników, formułując własne stanowisko w tej sprawie.

42. Systemy bezpieczeństwa i współpracy. Uczeń:

42. 2. opisuje cele i metody działania ONZ oraz kompetencje jej organów (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, Rada Gospodarcza i Społeczna);

42. 3. charakteryzuje krótko działanie następujących organizacji: WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa), IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), IBRD (Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju), WTO (Światowa Organizacja Handlu), UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury), UNIDO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego), IAEA (Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej), UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom), UNHCR (Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców).

Zalecane warunki i sposób realizacji

Zajęcia z wiedzy o społeczeństwie kształtują u uczniów następujące postawy:

1. zaangażowanie w działania obywatelskie – uczeń angażuje się w działania społeczne i obywatelskie;

2. wrażliwość społeczna – uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;

3. odpowiedzialność – uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;

4. poczucie więzi – uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną, rozumie, na czym polega otwarty patriotyzm obywatelski;

5. tolerancja – uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeśli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi.

6. przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

Aby to umożliwić, szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

1. mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;

2. wykorzystywali zdobywane wiadomości i umiejętności obywatelskie w życiu codziennym;

3. uczyli się planować i realizować uczniowskie projekty edukacyjne;

4. brali udział w dyskusjach i debatach na forum klasy, szkoły i w innych sytuacjach społecznych;

5. pracowali nad rozwiązywaniem wybranych problemów swego otoczenia i szerszych społeczności;

6. mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;

7. brali udział w życiu społeczności lokalnej;

8. nawiązywali kontakty i współpracowali z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi;

9. uczestniczyli w obywatelskich kampaniach i działaniach oraz korzystali z różnych form komunikowania się w sprawach publicznych;

10. budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI - IV etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Gospodarka i przedsiębiorstwo

Uczeń (...) charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski (...).

IV. Zasady etyczne

Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i relacjach pracownik – pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

4. Państwo, gospodarka. Uczeń:

4. 12. ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.

5. Przedsiębiorstwo. Uczeń:

5. 9. charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym.

PODSTAWA PROGRAMOWA – EDUKACJA PRZYRODNICZA

EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA W ZAKRESIE EDUKACJI PRZYRODNICZEJ

Treści nauczania – klasa I szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja przyrodnicza. Wychowanie do rozumienia i poszanowania przyrody ożywionej i nieożywionej.

Uczeń kończący klasę I.

1. Rozumienie i poszanowanie świata roślin i zwierząt. Uczeń:

e) (...) zna zagrożenia dla środowiska przyrodniczego ze strony człowieka: wypalanie łąk i ściernisk, zatrucie powietrza i wód, pożary lasów, wyrzucanie odpadów i spalanie śmieci itp.; chroni przyrodę: nie śmieci, szanuje rośliny (...);

g) wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie znaczenie ma woda w życiu człowieka, roślin i zwierząt;

h) wie, że należy segregować śmieci; rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec III klasy szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja przyrodnicza. Uczeń kończący klasę III:

6) podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo).

PRZYRODA - II etap edukacyjny

Cele kształcenia - wymagania ogólne (wybór)

I. Zaciekawienie światem przyrody

Uczeń stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie, prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: „dlaczego?”, „jak jest?”, „co się stanie, gdy?”.

III. Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej

Uczeń orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej; rozpoznaje sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu oraz podejmuje działania zwiększające bezpieczeństwo własne i innych (...).

IV. Poszanowanie przyrody

Uczeń zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami; działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Człowiek a środowisko. Uczeń:

2. wyjaśnia wpływ codziennych zachowań w domu, w szkole, w miejscu zabawy na stan środowiska;
3. proponuje działania sprzyjające środowisku przyrodniczemu;
4. podaje przykłady miejsc w najbliższym otoczeniu, w których zaszły korzystne i niekorzystne zmiany pod wpływem działalności człowieka;
5. podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu środowiska na zdrowie człowieka.

Zalecane warunki i sposób realizacji

Głównymi obszarami działalności ucznia w ramach przedmiotu powinny być:

1. obserwowanie i mierzenie;
2. doświadczanie;
3. prowadzenie doświadczeń;
4. dokumentowanie i prezentowanie;
5. stawianie pytań i poszukiwanie odpowiedzi.

BIOLOGIA – III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

III. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji, w tym technologię informacyjno-komunikacyjną; odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe; rozumie i interpretuje pojęcia biologiczne, zna podstawową terminologię biologiczną.

IV. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami; formułuje wnioski; formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

X. Globalne i lokalne problemy środowiska. Uczeń:

1) przedstawia przyczyny i analizuje skutki globalnego ocieplenia klimatu;

3) proponuje działania ograniczające zużycie wody i energii elektrycznej oraz wytwarzanie odpadów w gospodarstwach domowych.

BIOLOGIA - IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

I. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń odbiera, analizuje i ocenia informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem prasy, mediów i Internetu.

II. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami; formułuje wnioski, ocenia i wyraża opinie na temat omawianych zagadnień współczesnej biologii, zagadnień ekologicznych i środowiskowych.

III. Postawa wobec przyrody i środowiska

Uczeń rozumie znaczenie i konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

2. Różnorodność biologiczna i jej zagrożenia. Uczeń:

2. 2. przedstawia podstawowe motywy ochrony przyrody (egzystencjalne, ekonomiczne, etyczne i estetyczne);

2. 3. przedstawia wpływ współczesnego rolnictwa na różnorodność biologiczną (ciągłe malejąca liczba gatunków uprawnych przy rosnącym areale upraw, spadek różnorodności genetycznej upraw);

2. 7. uzasadnia konieczność międzynarodowej współpracy w celu zapobiegania zagrożeniom przyrody, podaje przykłady takiej współpracy (np. CITES, „Natura 2000”, Agenda 21).

BIOLOGIA - IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

IV. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń odczytuje, selekcjonuje, porównuje i przetwarza informacje pozyskane z różnorodnych źródeł, w tym za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

V. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń objaśnia i komentuje informacje, odnosi się krytycznie do przedstawionych informacji, oddziela fakty od opinii, wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe, formułuje wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi, dobierając racjonalne argumenty; dostrzega związki między biologią a innymi dziedzinami nauk przyrodniczych i społecznych. Rozumie znaczenie współczesnej biologii w życiu człowieka.

VI. Postawa wobec przyrody i środowiska

Uczeń rozumie znaczenie ochrony przyrody i środowiska oraz zna i rozumie zasady zrównoważonego rozwoju; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych, środowiska; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody i środowiska, zna prawa zwierząt oraz analizuje swój stosunek do organizmów żywych i środowiska.

GEOGRAFIA - III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów

Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek; wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce

Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw

Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka. Uczeń:

10. 3. analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej;

10. 6. opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
10. 7. charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
10. 8. charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce;
10. 9. wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
10. 10. określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m. in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;
10. 11 wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
10. 12 identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii.

GEOGRAFIA - IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

- 8) Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- 9) Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
- 10) Rozumienie relacji człowiek - przyroda - społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

1. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata. Uczeń:

1. 1. wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;

1. 2. charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;

1. 3. klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;

1. 5. identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);

1. 6. wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).

2. Zróżnicowanie gospodarcze świata. Uczeń:

2. 1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;

2. 2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);

2. 4. wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej);

2. 5. opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić

szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;

2. 6. charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);

2. 7. charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;

2. 8. charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;

2. 9. wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;

2. 14 podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;

2. 16. wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.

3. Relacja człowiek - środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój. Uczeń:

3. 1. formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;

3. 2. charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;

3. 3. rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;

3. 4. wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;

3. 5. wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relację człowiek - środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

GEOGRAFIA - IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw

Uczeń analizuje etapy i cechy rozwoju demograficznego ludności na świecie, charakteryzuje dynamikę i zróżnicowanie procesów ludnościowych, wiążąc zagadnienia demograficzne z czynnikami przyrodniczymi i rozwojem cywilizacyjnym; wykorzystuje do analiz informacje o aktualnych wydarzeniach na świecie.

III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym współpracy międzynarodowej

IV. Uczeń wskazuje propozycje rozwiązań lokalnych, regionalnych i globalnych problemów środowiskowych, demograficznych i gospodarczych zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju oraz opartych na równoprawnych zasadach współpracy między regionami i państwami.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

3. Sfery Ziemi – atmosfera. Uczeń:

3. 7. wyjaśnia na przykładach obserwowane przyczyny i skutki globalnych zmian klimatu na Ziemi.

4. Sfery Ziemi – hydrosfera. Uczeń:

4. 7. wskazuje możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów i ocenia wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów;

4. 12. opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata i wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą.

6. Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera. Uczeń:

6. 6. omawia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju i ocenia możliwości ich realizacji w skali lokalnej, regionalnej i globalnej.

7. Klasyfikacja państw świata. Uczeń:

7. 1. wyróżnia kryteria podziału państw według PKB na jednego mieszkańca oraz Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI);

7. 2. porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego.

8. Ludność. Uczeń:

8. 5. ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;

8. 6. charakteryzuje przyczyny i konsekwencje migracji ludności w różnych państwach;

8. 7. przedstawia procesy urbanizacyjne na świecie i zróżnicowanie poziomu życia ludzi w miastach różnych typów i wielkości;

8. 8. wyjaśnia zróżnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa;

8. 11. charakteryzuje zróżnicowanie religijne ludności świata i ocenia wpływ religii na postawy społeczne i gospodarkę.

9. Działalność gospodarcza na świecie. Uczeń:

9. 2. wykazuje zależności między rodzajami produkcji rolnej a warunkami naturalnymi i rozmieszczeniem ludności oraz charakteryzuje różne typy rolnictwa na świecie;

9. 3 wskazuje problemy związane z upowszechnianiem się roślin uprawnych zmodyfikowanych genetycznie i wskazuje rejony ich upraw;

9. 4. porównuje i uzasadnia strukturę spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych;

9. 5. uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie;

9. 6. wskazuje możliwości rozwoju wykorzystania zasobów oceanów i mórz;

9. 7 charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii postępujące wraz z rozwojem gospodarczym państw świata i ocenia skutki wynikające z rosnącego zużycia energii oraz konieczność pozyskiwania nowych źródeł energii;

9. 12. przedstawia, na podstawie danych statystycznych, poziom zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego;

9. 13 analizuje kierunki geograficzne i strukturę towarową eksportu i importu w wybranych państwach;

9. 14. wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki globalizacji i integracji politycznej;

9. 15 wyjaśnia przyczyny i przebieg konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata.

Aneks 2.

Lista wybranych instytucji oraz organizacji prowadzących działania w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju/edukacji globalnej/edukacji rozwojowej na terenie Małopolski:

Polska Akcja Humanitarna (PAH)

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO)

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć (PZS)

Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”

Partners Polska

Fundacja Otwarty Plan

Salezjański Wolontariat Misyjny SWM „Młodzi Światu”

Aneks 3.

Polecane materiały edukacyjne dostępne on-line:

Modułowy elektroniczny podręcznik edukacji globalnej:

<http://e-globalna.edu.pl/>

Materiały edukacyjne wydawane przez Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO):

<http://globalna.ceo.org.pl/>

<http://globalna.ceo.org.pl/programy>

<http://globalna.ceo.org.pl/materialy-edukacyjne>

<http://globalna.ceo.org.pl/aktualnosci/w-swiat-z-klasa/drugie-wydanie-publicacji-projektu-w-swiat-z-klasa>

Materiały/kampanie edukacyjne: Polska Akcja Humanitarna (PAH):

<http://www.pah.org.pl/zaangazuj-sie/4>

http://www.pah.org.pl/zaangazuj-sie/461/dzialaj_w_szkole

http://www.pah.org.pl/nasze-dzialania/536/akcja_educacja

http://www.pah.org.pl/nasze-dzialania/40/295/wydawnictwo_pah

Materiały/kampanie edukacyjne: Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć (PZS):

<http://zielonasiec.pl/programy/kampania-kupuj-odpowiedzialnie/>

<http://zielonasiec.pl/programy/akcja-dla-globalnego-poludnia/>

<http://zielonasiec.pl/programy/program-dla-klimatu/>

Materiały/kampanie edukacyjne: Fundacja Kupuj Odpowiedzialnie:

<http://www.ekonsument.pl/>

http://www.ekonsument.pl/p60_poradniki.html

http://www.ekonsument.pl/p113_materiały_educacyjne.html

http://www.ekonsument.pl/p165_materiały_educacyjne.html

http://www.ekonsument.pl/p197_poradniki.html

http://www.ekonsument.pl/p130_poradniki.html

Materiały/kampanie edukacyjne: Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”:

<http://www.zrodla.org/wydawnictwa/>

<http://www.zrodla.org/dzialania/>

<http://www.zrodla.org/educacja/ekologiczna/>

Materiały/kampanie edukacyjne: Fundacja „Partners Polska”:

<http://fpp.org.pl/92-inne/95-edukacja-globalna-budowanie-w-polsce-zrozumienia-dla-roznorodnosci-swiata>

<http://fpp.org.pl/makutano-junction/>

<http://fpp.org.pl/film-edukacyjny-rozklad-jazdy>

Inne:

http://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story.html

http://eg.edudemo.org.pl/pliki/doc_download/97-bliej-wiata-tosia-odkrywa-czekolad-bajka-dla-przedszkolakow

http://eg.edudemo.org.pl/pliki/doc_download/89-domy-wiata-pakiet-materiaow

http://eg.edudemo.org.pl/pliki/doc_download/98-bliej-wiata-10-historii-qdzie-z-yciaq

http://eg.edudemo.org.pl/pliki/doc_download/99-bliej-wiata-scenariusze-zaj-dla-przedszkoli

Aneks 4.

Polecana bibliografia naukowa/ekspercka:

http://eg.edudemo.org.pl/pliki/doc_download/95-artykuy-naukowe-dot-edukacji-globalnej

T. Borys (red.) *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, Wydawnictwo Ekonomia i środowisko, Białystok 2003.

K. Jasikowska, E. Pająk-Ważna, M. Klarenbach *Edukacja globalna w Małopolsce. Podmioty – Praktyki – Konteksty* Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015.

M. Kuleta-Hulboj, M. Gontarska (red.), *Edukacja globalna. Polskie konteksty i inspiracje*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2015, http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/DSW_Edukacja-globalna_PL_v1.1-1.pdf.

M. Małochleb, *Monitoring postępów zrównoważonego rozwoju. Doniesienia uczestnika Sieci Informacyjno-Rozpowszechniającej (województwo małopolskie II kwartał 2008)* http://ine-isd.org.pl/theme/UploadFiles/File/publikacje/inne_publikacje/iii-kw-08_malopolskie.pdf.

E. Szadzińska (red.) *Dydaktyczne „tropy” zrównoważonego rozwoju w edukacji* Oficyna Wydawnicza „Impuls”, wydanie II, Kraków 2014.

Aneks 5.

Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa

(tekst za: Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2006)

Wstęp

Niniejszy Kodeks postępowania w sprawie obrazów i wiadomości został sporządzony przez organizacje pozarządowe działające w dziedzinie pomocy humanitarnej, współpracy rozwojowej i edukacji globalnej.

Celem Kodeksu postępowania jest przedstawienie zasad, jakie organizacje powinny uwzględniać przy tworzeniu i realizacji strategii komunikacji publicznej. Kodeks zawiera zestaw podstawowych zasad wspierających praktyków, podejmujących działania informacyjne o programach i wartościach wyznawanych przez ich organizację w sposób spójny i zrównoważony.

Sygnatariusze niniejszego Kodeksu są w pełni świadomi szeregu wyzwań i trudności, związanych z przekazywaniem gorszących i pełnych niesprawiedliwości treści, jakie towarzyszą ubóstwu. Starają się jednak spełnić założenia Kodeksu. Realia dzisiejszego świata są właśnie takie, że wiele obrazów skrajnej biedy i zagrożeń humanitarnych ma

wydzwitek negatywny, ale nie mogą być ignorowane. Pomijanie ich stanowiłoby zaprzeczenie ducha niniejszego Kodeksu, mającego odzwierciedlać realia ludzkiego życia z wrażliwością i szacunkiem dla godności człowieka.

Obrazy i wiadomości powinny w pełni ukazywać zarówno wewnętrzną jak i zewnętrzną pomoc i partnerstwo, powstające częstokroć pomiędzy lokalnymi i międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi.

Wartości godności ludzkiej, szacunku i uczciwości przedstawianych w Kodeksie muszą stanowić podstawę wszystkich przekazów. Sygnatariusze niniejszego Kodeksu czują się zobowiązani do przestrzegania tych zasad i przełożenia ich na politykę wewnętrzną i stosowane procedury. Zobowiązują się również do konstruktywnej współpracy z tymi, których praca wiąże się z informowaniem o kwestiach biedy na świecie oraz do poszukiwania sposobów realizacji tych zasad w innych obszarach komunikacji.

Poprzez podpisanie i promowanie niniejszego Kodeksu organizacje pozarządowe będą kontynuować utrzymywanie pomocy rozwojowej w sferze zainteresowania społecznego i przedstawiać podstawowe wartości zawarte w niniejszym Kodeksie.

Zasady podstawowe

Wybór obrazów i wiadomości dokonywany będzie z zachowaniem najważniejszych zasad:

- Szacunku dla godności ludzi, o których mówimy;
- Wiary w równość wszystkich ludzi;
- Poszanowania dla potrzeby promowania uczciwości, solidarności i sprawiedliwości.

We wszystkich komunikatach i tam, gdzie to uzasadnione potrzebą pokazania realiów, pragniemy:

- Dokonywać wyboru obrazów i wiadomości z zachowaniem wartości poszanowania równości, solidarności i sprawiedliwości;
- Prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje zarówno w bezpośrednim jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju;
- Unikać obrazów i wiadomości mogących szerzyć stereotypy, wywoływać sensacje lub dyskryminować ludzi, sytuacje lub miejsca;
- Wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców lub opiekunów);
- Zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy mają możliwość opowiedzenia o swojej historii osobiście;
- Ustalić i zanotować, czy osoby te zgadzają się na ujawnienie ich personaliów i twarzy, i zawsze postępować zgodnie z ich życzeniem;
- Działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych.
- Działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw dziecka zgodnie z zapisami Konwencji Praw Dziecka, ponieważ to właśnie dzieci są najczęściej przedstawiane.

Deklaracja zobowiązania

Jako sygnatariusze niniejszego kodeksu potwierdzamy, iż nasze zaangażowanie w najlepsze praktyki w zakresie komunikacji wpływa na całość działalności naszej organizacji.

Poprzez podpisanie niniejszego kodeksu zobowiązujemy się do wprowadzenia odpowiednich mechanizmów, umożliwiających przestrzeganie zasady niniejszego Kodeksu we wszystkich dziedzinach działalności naszej organizacji.

Jako sygnatariusze niniejszego Kodeksu jesteśmy odpowiedzialni za naszą działalność informacyjną w następującym zakresie:

Zobowiązujemy się do szerzenia wiedzy na temat istnienia niniejszego Kodeksu w świadomości społecznej oraz wśród naszych partnerów, oraz zapewnimy mechanizm pozwalający przedstawiać uwagi na temat implementacji Kodeksu i gdzie każdy będzie mieć możliwość do zakwestionowania sposobu, w jaki realizujemy postanowienia Kodeksu.

Ogłosimy nasze zaangażowanie w najlepsze praktyki w dziedzinie rozpowszechniania obrazów i wiadomości w publicznym oświadczeniu, poprzez umieszczenie następującej treści oświadczenia w istotnych komunikatach publicznych i dokumentach (jak sprawozdania roczne, stanowiska, strona internetowa, dokumenty zarządu, ulotki i materiały informacyjne itp.):

Fundacja [NAZWA FUNDACJI] jest sygnatariuszem kodeksu postępowania w sprawie obrazów i wiadomości, prosimy o przesyłanie wszelkich uwag na adres [ADRES E-MAIL FUNDACJI]

Zobowiązujemy się do przeprowadzania w trybie rocznym oceny naszych komunikatów i informacji pod względem zgodności z zasadami dobrej praktyki.

Zamieścimy odniesienie do Kodeksu w podstawowych zasadach działalności naszej organizacji i zapewnimy, że zarząd odpowiedzialny będzie za realizację i zachowanie zasad przedstawionych w Kodeksie.

Zapewnimy, że wszyscy dostawcy i wykonawcy działań będą zgodnie z zasadami Kodeksu przy współpracy z naszą organizacją.

Zobowiązujemy się do przeszkolenia naszych pracowników w dziedzinie wykorzystywania obrazów i wiadomości.

Zgadzamy się uczestniczyć w corocznych spotkaniach z innymi sygnatariuszami i wymieniać doświadczenia w stosowaniu i wdrażaniu Kodeksu.

